

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
NARVA KOLLEDŽ
ÕPPEKAVA “HUMANITAARAINED MITMEKEELSES KOOLIS”

Andrei Uljev

**ÜHISKONNA- JA KODULOO TEEMADE KÄSITLUS EESTI KEELE
ÕPPEMATERJALIDES I KOOLIASTMES NARVAS JA NARVA-JÕESUUS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja Elvira Küün

NARVA 2021

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Andrei Uljev, 17.05.2021

Töö autori allkiri ja kuupäev

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Andrei Uljev, (28.03.1995)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Ühiskonna- ja koduloo teemade käsitus eesti keele õppematerjalides I kooliastmes Narvas ja Narva-Jõesuus“, mille juhendaja on Elvira Küün;

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Narva, 17.05.2021

LÜHENDID

LORI – Learning Object Review Instrument

KiVa – Kiusamisvastane programm

Sisukord

Sissejuhatus.....	6
1. Inimeseõpetuse ainekava 1.– 3. klassile.....	8
2. Patriotismi tähtsus ja patriotism Eestis.....	14
3. Koduloo õpetamine vähemusrahvustele.....	17
4. Õpetamine I kooliastmele.....	20
5. Tõhus õppematerjal.....	23
5.1 Mis muudab õppematerjali tõhusaks?.....	23
5.2 Digitaalne materjal.....	28
6. Uurimismetoodika.....	31
7. Õppematerjalide analüüs.....	32
7.1 Inimeseõpetuse õpik 1. klassile.....	32
7.2 Inimeseõpetuse õpik 2. klassile.....	33
7.3 Inimeseõpetuse õpik 3. klassile.....	35
7.4 Eesti keele kui teise keele õpikud 1. klassile.....	36
7.5 Ülevaade 1. kooliastme õpikute analüüsist. Kokkuvõte.....	39
8. Õpetajate ankeetküsitlus.....	40
9. Ankeetide analüüs ja järeldused.....	41
10. Eessõna töölehtedele.....	43
Tööleht 1.....	44
Tööleht 2.....	44
Tööleht 3.....	46
Tööleht 4.....	47
Tööleht 5.....	48
Mõistatused.....	50
Naljad.....	51
Kokkuvõte.....	52
Summary.....	53
Kasutatud kirjandus.....	54
LISA 1.....	59
LISA 2.....	61

Sissejuhatus

Lõputöö teema on „Ühiskonna- ja koduloo teemade käsitus eesti keele õppematerjalides I kooliastmes Narvas ja Narva-Jõesuus“.

Kodanikuteema peab sisalduma kohustuslikus korras inimeseõpetuse, eesti keele ja teiste ainete ainekavades, mis annab mitmekesiseid võimalusi laiendada ka nooremas koolieas silmaringi igapäevaelu kohta. Lapsed peavad oskama elukohariigi üle arutleda, peavad tundma ja austama oma kodupaika, kodumaad, riiki, Eesti riikluse sümboleid ja nendega seotud käitumisreegleid. Lisaks peavad õppijad teadma oma rahvuslikku kuuluvust ja suhtuma oma rahvusesse lugupidavalt. (Põhikooli ... 2002)

Bakalaureusetöö hüpoteesiks on, et ühiskonna- ja koduloo teemasid on 1.–3. klassi õpikutes esitatud väikses mahus. Seega on töö eesmärk uurida, kuidas ja kuidas neid teemasid vastavates õppematerjalides ikkagi käsitletakse ning kuidas kasutatakse inimeseõpetuse tundides. Kuna vastavaid teemasid pole uuritud, siis on lõputöö uurimisküsimused järgmised: 1. Milliseid teemasid käsitletakse inimeseõpetuse tundides I kooliastmes? 2. Kas nendes tundides piisab olemasolevast õppematerjalist? 3. Milliseid õppemeetodeid kasutavad õpetajad ühiskonnaga seotud teemade ja koduloo õpetamisel?

Lõputöö koosneb kuuest osast. Esimeses osas on antud ülevaade vene õppekeele koolide inimeseõpetuse ja eesti keele 1.–3. klassi ainekavadest. Ainekava annab ülevaate inimeseõpetuse eesmärkidest, nõuetest ja omandatavatest oskustest.

Teises osas on esitatud materjal, mis hõlmab patriotismi teemat ning selle õpetamist algklassides. Patriotism võib seisneda armastuses keele, kultuuri, ajaloo ja traditsioonide vastu (Sardoč 2017: 45). Patriotism on oluline, sest see lõimib ühiskonnaliikmeid ja tekitab nendes ühtsustunnet (Sardoč 2017: 49). Niisiis oleks mõistlik suunata kodumaad tundma ning sisendada kodumaa-armastust juba lapsepõlvest.

Kolmandas osas on kirjeldatud, missugune peab olema tõhus õppematerjal (selle sisu ja materjalile esitatavad kriteeriumid). Lisaks leiab käsitlust küsimus, kuidas valida õppijaid köitvat õppematerjali.

Neljandas osas on esitatud I kooliastme õpikute analüüs, mille eesmärgiks on välja uurida, missugune on Eesti õpikute struktuur ja meetoodika ning kas õpikud vastavad ainekava nõuetele. Õpikud on eestikeelsed ning kasutusel Narva ja Narva-Jõesuu koolides. Lõpuks tehakse kokkuvõtte ja analüüsitakse uurimisküsimustele saadud vastuseid.

Viiendas osas on kirjeldatud uurimismetoodikat, esitatud uuringu tulemused, mis põhinevad keelekümblusõpetajatelt ankeetküsitlustes saadud vastustel. Ankeetküsitluses osales kümme Narva ja Narva-Jõesuu keelekümbluse või eesti keele õpetajat. Ankeetide abil on võimalik saada teavet inimeseõpetuse õpikute ja õppematerjalide kasutuse kohta.

Töö lõpuosas on kokku kogutud töölehed teemal "Ühiskond ja kodulugu". Harjutused on koostanud bakalaureusetöö autor, kasutades selliseid allikaid, nagu näiteks harjutuste kogumikud ja entsüklopeediad. Ülesanded on riigikorra, ühiskonna ja igapäevaelu kohta. Need harjutused arendavad õpilaste kõiki nelja osaoskust (kuulamist, lugemist, kirjutamist ja kõnelemist). Selles osas on ka esitatud teatud määral mõistatusi ja nalju, mis peaks aitama muuta õppeprotsessi atraktiivsemaks ja tõenäoliselt ka tulemuslikumaks.

Lõputöös on kasutatud ja käsitletud mitmesuguseid allikaid, mille hulgast võib leida 1.–3. klassi kooliõpikuid, metoodikavihikuid ning veebilehti.

Märksõnad: õppematerjal, ühiskond, kodulugu

1. Inimeseõpetuse ainekava 1.–3. klassile

Selleks, et anda parem ülevaade inimeseõpetuse eesmärkidest ja nõutavatest oskustest, on esimeses peatükis kirjeldatud ainekava ja õppesisu.

1.1. Aine lühikirjeldus

Inimeseõpetust õpitakse alates 1. klassist 2 tundi nädalas. Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning ühtlasi aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja ausust, hoolivust, vastutustunnet ning õiglust. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud soolise võrdsuse osas. (Põhikooli ... 2011)

Autori hinnangul on 2 tundi nädalas piisav maht selleks, et aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule vastavas kooliastmes.

1.2. Sotsiaalainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega

Kuna sotsiaalsete oskuste arendamine algklassides vajab eritähelepanu, siis puudutatakse lühidalt ka sotsiaalainete lõimimise võimalusi eri ainevaldkondadega. Näiteks loodusainetes õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist ning õpitakse ühtlasi märkama ja mõistma globaalprobleeme, sh keskkonnaprobleeme. Üldiselt õpitakse loodusainete raames väärtustama jätkusuutlikku ja vastutustundlikku eluviisi.

Tehnoloogiavaldkonnas käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiainete raames käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehalise kasvatuses aines kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides. (Põhikooli ... 2011)

Bakalaureusetöö autori hinnangul võiks kunstiainete raames kindlasti käsitleda ka muusikaõpetust, kuna ka muusika kuulub kunsti valdkonda, moodustades samal ajal kultuuriloost ühe osa. Lisaks annab muusika õppeainena ka ülevaate Eesti muusikast ning tuntud heliloojatest ja lauljatest Eesti muusikamaastikul, avardades õppijate silmaringi.

1.3. Läbivate teemade rakendamise võimalusi

Kodanikualgatuse ja ettevõtlikkuse õppe raames toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust. Eesmärgiks on püüda õppija ühiskonda lõimida, kusjuures ta peab oma tegevuses oskama toetuda elukohariigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning see peaks andma tuge selle arenguks, et õpilane saaks kaasatud kohalikku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse. (Põhikooli ... 2011)

Nagu eespool mainitud, on üheks oluliseks läbivaks teemaks, mida tuleb õppes käsitleda, ka kultuuriline identiteet. Kultuurilise identiteedi moodustavad järgmised komponendid: rahvus, vanus, arenguetapp, sugu ja sooline identiteet, seksuaalne sättumus, kultuuriline taust, rändestaatus, keel identiteedi osana, usukuuluvus, perekonna koosseis, geograafiline keskkond ja sotsiaalne klass (Ibrahim, Heuer 2018).

Seega toetatakse kultuurilise identiteedi käsitlemise kaudu õppes õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel. Lisaks sellele arendatakse õppijates kultuurilise identiteedi käsitlemise kaudu ettekujutust kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripäradest nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur). Kultuurilise identiteedi teema õppesse lõimimise kaudu taotletakse õppurite nii oma kultuuri väärtustamist kui ka kultuurilise mitmekesisuse tajumist, kultuuriteadlikkuse ja sallivuse arenemist ning koostöövalmiduse saavutamist. (Põhikooli ... 2011)

Väärtuskasvatuse ja kõlblusõppe kaudu toetatakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, sekkudes vajaduse korral oma võimaluste piires. (Põhikooli ... 2011)

Tervise ja ohutuse teema käsitlemise kaudu aga toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda. (Põhikooli ... 2011)

Autor soovib märkida, et läbivad teemad mängivad õpetuses suurt rolli, kuna suurendavad õpilaste silmaringi, sisemist aktiivsust, teadlikkust kultuurierinevuste suhtes ja taju ümbritsevate ohtude suhtes keskkonnas, samas ka vastutustundlikkust ühiskonnaliikmena. Koolidesse võiks näiteks kutsuda ka oma ala asjatundjaid, kes jagavad oma kogemusi ning kellest võiksid noored eeskujuga võtta. Sel juhul muutuks need käsitletavat teemad töö autori hinnangul elulähedasemaks.

1.4. Füüsiline õpikeskkond

Õpikeskkonna all mõistetakse kitsamalt ehk koolikesksemalt füüsilist, emotsionaalset ja intellektuaalset keskkonda ning seda, mis tingimused on vastavas keskkonnas õppe jaoks loodud (Sarv 2014). Käesolevas alapeatükis 1.4. antavas ülevaates keskendutakse kooli füüsilisele õpikeskkonnale.

Koolil tuleb korraldada valdav osa õpest klassis, kus on (Põhikooli ... 2011):

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatööks ja ümarlauavestlusteks ning toetavad demonstratsioonivahendid;
- 2) internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.

Kool peab võimaldama järgmist (Põhikooli ... 2011):

- 1) korraldama õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus jm) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul;
- 2) klassiruumis peab olema ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja -vahendeid:
 - a) Eesti Vabariigi põhiseadus;

- b) ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon;
- c) ÜRO lapse õiguste konventsioon;
- d) ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid;
- e) allikakogumikud, käsiraamatud, erialased teatmeteosed;
- f) elulooraamatud ja teabekirjandus;
- g) auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid;
- h) illustratiivne pildimaterjal (fotod ja karikatuurid);
- i) IKT-põhised õppematerjalid;
- j) ajalehed ja ajakirjad;
- k) statistilised ja metoodilised materjalid.

Eespool loetletud õppematerjalid ja koduloo õppimiseks loodud vahendid toetavad igati ja mitmekesistavad õpet, loovad juurdepääsu infoallikatele.

1.5. Õppe- ja kasvatuseesmärgid I kooliastmes

Kuna käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on uurida, kuidas ja kui võrd ühiskonna ning kodulooga seotud teemasid 1.–3. klassi inimeseõpetuse õpikutes käsitletakse, siis tuleks taustana anda ka lühike ülevaade õppe- ja kasvatuseesmärkidest I kooliastmes.

Kolmanda klassi lõpetaja (Põhikooli ... 2011):

- 1) väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
- 2) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 3) väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;
- 4) teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist;
- 5) mõistab oma õigust keelduda ennast kahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;
- 6) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, väärtustab neid;
- 7) teab Eesti riigi sümboleid ja naaberriike;
- 8) kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning kavandab oma aega ja igapäevaseid tegevusi;
- 9) oskab suhelda ning käituda teisi arvestades ja koostööd tehes, sõnastab oma tundeid ning teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;

10) teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine.

Lõputöö autor leiab, et eespool kirjeldatud oskused ja nõuded on põhjendatud ning peaksid olema saavutatavad selle vanuserühma õppijate jaoks. Erilist tähelepanu väärivad käitumisreeglid. Näiteks on Eestis olemas ka KiVa programm, mis püüab ennetada kiusamist. Teisi inimesi arvestava käitumise arendamine on väga oluline – hiljemalt I kooliastmes luuakse sellele alus ja I kooliastme lõpuks peaks õppijatel olema arenenud ka empaatiavõime.

1.6. Õppesisu I kooliastmes

Käesoleva bakalaureusetöö autori arvates on selleks, et lapsest areneks sotsialiseerumise käigus teistega arvestav ja koostööoskusi valdav indiviid, esmalt tarvis lapsel saada teadlikumaks endast ja teda ümbritsevast keskkonnast. Seejärel tuleb nooremas koolieas tegeleda ka õpilaste kaasinimestega arvestamise oskuse arendamisega ning samas õpetada ja austada ka ühiskonnas omaks võetud (ka kirjutamata) reegleid. Samal ajal on oluline, et õpetus hõlmaks ka teatud juhtudel ennast kahjustavate tegevuste ohu korral „ei“ ütlemise oskust. Allpool on antud ülevaade teemadest, mida käsitletakse 1.-3. klassis inimeseõpetuse raames.

Õppesisu hõlmab kahte teemat: „Inimene“ ja „Meie“, mis jagatakse omakorda alateemadeks (Põhikooli... 2011).

TEEMA: INIMENE

MINA. Minu eripärad võrreldes teiste inimestega ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine.

MINA JA TERVIS. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi.

MINA JA MINU PERE. Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid.

Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbruses.

MINA JA KODUMAA. Eesti – minu kodumaa. Eesti teiste riikide seas. Naaberrigid. Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.

MINA: AEG JA ASJAD. Oma tegevuse ning aja kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus. Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas. (Põhikooli... 2011)

Kokkuvõttes juba 3–4-aastased lapsed hakkavad teadvustama ennast ja teisi enda ümber (Kärtner jt 2006) ning selle taju arengut tuleb kindlasti soodustada ka algklassides. Järgmises osas aga on kirjeldatud eesti keele teise keelena ainekava 1.–3. klassile.

2. Patriotismi tähtsus ja patriotism Eestis

Lihtsa käsitlemise kohaselt mõistetakse patriotismi all armastust mõne maa (riigi) suhtes, ladina keeles kasutakse selle kohta fraasi *amor patriate* (Sardoč 2017: 44). Patriotismi sisuks on emotsionaalne kiindumus teatud objekti suhtes (Hand 2011: 329).

Patriotismi juures eristuvad selle vertikaalne ja horisontaalne dimensioon. Patriotismi vertikaalse dimensiooni kaudu on indiviid kui patriotismi subjekt seotud patriotismi objekti ehk riigi, geograafilise piirkonna või poliitilise kogukonnaga. Patriotismi vertikaalse dimensiooni kaudu on indiviid sotsiaalselt, kultuuriliselt ja psühholoogiliselt seotud riigi, piirkonna või poliitilise kogukonna liikmeteks olevate inimestega. (Sardoč 2017: 45)

Patriotism võib ühelt poolt seisneda armastuses keele, kultuuri, ajaloo ja traditsioonide vastu. Teiselt poolt võib see väljenduda emotsionaalses sidemes poliitiliste institutsioonide suhtes. Samuti võib patriotism avalduda uhkustundes seoses poliitiliste institutsioonidega ning kiindumuses riigi põhiväärtustesse ja aluspõhimõtetele. (Sardoč 2017: 45) Siinkohal avaldub patriotism armastuses riigi, selle juhtide, organisatsioonide (näiteks politsei, kaitseväge) vastu, uhkuses riigi kodanikuks/elanikuks olemise üle või ka riigi põhiseaduses toodud väärtuste oluliseks pidamises ja austamises.

Patriotismi objektiks ei pea olema iseseisev riik, selleks võib olla ka muu piirkond või rahvusrühm ilma riikliku iseseisvusega. Kuigi sageli toob patriotism kaasa soovi riikliku iseseisvuse saavutamiseks, ei pea see alati nii olema. (Hand 2011: 330)

Patriotism on oluline, sest see lõimib ühiskonnaliikmeid ja tekitab nendes ühtsustunnet. Patriotism tihendab inimestevahelisi sidemeid, mis aitab kaasa koostööle ja ühiskonna paremale toimimisele. Patriotismis võib näha tasakaalustavat jõudu inimeste enesekeskusele ja ükskõiksusele. (Sardoč 2017: 49) Patriotism aitab indiviidel mõista, et neil on kaasinimestega ühised huvid, mis soodustab koostööle orienteeritud mõtteviise (Ben-Borath 2011: 391).

Patriotism aitab suurendada inimeste seaduskuulekust ning selles võib näha mehhanismi, mis paneb inimesi paremini täitma oma ühiskondlikke kohustusi (Hand 2011: 339). See paneb inimesi mõistma, et lisaks vabadustele ja õigustele on neil ühiskonnas ka kohustused ning patriotism paneb neid parema meelega kohustusi täitma ja ühiskondlikele reeglitele alluma (Sardoč 2017: 49). Ühiskondlike kohustuste täitmine

võib olla inimeste jaoks ebameeldiv, ebamugavust tekitav ning nende valikuvõimalusi kitsendav, ometigi võib selliste kohustuste täitmine olla ühiskonna jaoks vajalik. Patriotism aitab inimestel ületada sellist ebameeldivustunnet. (Hand 2011: 339)

Patriotism on ühiskonna jaoks oluline ka sellepärast, et see pakub inimestele naudingut ja positiivseid emotsioone, mis suurendavad nende heaolu. Patriotism on oma olemuselt armastus ja armastuse tundmine teeb inimesi õnnelikuks. Siiski on patriotism ainult üheks ja mitte ainuvõimalikuks viisiks armastust tunda, seega ei saa kindlasti mitte väita, et inimesel ei oleks võimalik ilma patriotismita õnnelik olla. (Hand 2011: 340)

Eestis 2017. aastal korraldatud uuring (vt Vinter 2017: 23) näitab, et suurema osa Eesti elanike riigiidentiteet on keskmise tasemega. Nõrga ja tugeva riigiidentiteediga inimeste grupid moodustavad kumbki umbes 20% rahvastikust. Võrreldes 2015. aastaga on nõrga riigiidentiteediga elanike osakaal vähenenud, mis näitab, et järjest vähem on Eestis elanikke, kes näevad ennast Eesti riigiga väheseotuna. Mõneti üllatavaks tulemuseks osutus, et Eestis elavate venelaste riigiidentiteet on veidi kõrgema tasemega kui eestlaste endi riigiidentiteet. Sellist tulemust põhjendati seisukohaga, et Eesti riik on küll rahvusriik, kuid oma olemuselt kodanike riik, mitte etniline riik. Ei ole õige pidada Eesti riiki üksnes eestlaste kui etnilise grupi omandiks. Kuigi Eestis elavatel eestlastel ja venelastel on kultuuriline ja ajalooline taust erinevad ning nad seetõttu näevad mitmeid ühiskondlikke nähtuseid erinevalt, siis ometi on mõlemad rahvusrühmad suhteliselt üksmeelel Eesti riigiidentiteeti defineerivates põhiasjades. (Vinter 2017: 23)

Eesti inimarengu aruande järgi tunnevad Eestis elavad eesti rahvusest noored ennast kõige rohkem Eesti kodanikuna, seejärel Euroopa Liidu kodanikuna, oma piirkonna elanikuna, põhjamaalase, baltlase ja maailmakodanikuna. Eestis elavad vene rahvusest noored tunnevad end kõige enam Euroopa Liidu kodanikuna, oma piirkonna elanikuna ja alles kolmandana Eesti kodanikuna. Võrreldes Läti, Soome ja Rootsi noortega tunnevad noored eestlased end rohkem nii oma riigi, Euroopa Liidu kodaniku kui ka oma piirkonna elanikuna. (Valk 2017)

Eesti 15–30-aastaste noorte seas projekti CATCH-EyoU käigus läbi viidud veebiküsitluse tulemuste järgi tunneb 63% uuringus osalenud noori tihedat sidet nii Eesti kui ka Euroopaga. Selliste noorte kohta väideti uuringus, et neil on tegemist multi-identiteediga. 22% noortel oli kõrge Euroopa identiteet, kuid madal rahvuslik identiteet, 5% hindas oma sidet Eestiga tugevaks, kuid Euroopaga nõrgaks. Ülejäänud uuringus osalenud noored

olid määratlemata identiteediga, sest neil oli nõrk side nii Eesti kui ka Euroopaga. Kõrge Euroopa identiteediga noori oli suhteliselt rohkem ankeedi vene keeles täitnud vastajate seas ja kõrge Eesti Euroopa identiteediga noori oli suhteliselt rohkem ankeedi eesti keeles täitnute puhul. Need tulemused viitavad sellele, et Eestis elavad eesti emakeelega noored tajuvad tugevamalt oma sidet Eestiga ning venekeelsed noored Euroopaga. Märkimisväärseks tulemuseks on, et enda seotust Euroopaga näevad tugevamalt 15–18-aastased noored, võrreldes 19–30-aastaste noortega, mis viitab sellele, et uus põlvkond noori tajub enda tihedamat seotust Euroopaga. (Susi 2019)

IEA Rahvusvahelise Kodanikuhariduse Uuringu andmetel on vene õppekeelega koolide 14-aastastel õpilastel patriotismi tase tunduvalt madalam kui samas vanuses eesti õppekeelega koolide õpilastel. Samas on õpilastel üldiselt patriootlikud hoiakud võrreldes varasemate uuringutega kasvanud, kusjuures suurem kasv on tulnud vene õppekeelega koolide õpilaste arvelt. (Toots 2017: 48–49)

Nende uuringute tulemuste põhjal võib järeldada, et patriotismi tase Eesti elanike seas on suhteliselt kõrgel tasemel, kuid nooremate põlvkondade arvelt võib see tulevikus siiski väheneda. Nooremad põlvkonnad seovad ennast rohkem Euroopaga ning tunnevad mõnevõrra vähem sidet Eestiga. Eestis elavate venekeelsete noorte seas tuleb esile enda sidumine eelkõige laiemalt Euroopa, mitte Eestiga.

3. Koduloo õpetamine vähemusrahvustele

Alljärgnevalt käsitletakse koduloo õpetamist vähemusrahvustele, s.t lastele, kes ei kuulu rahvusriigis põhirahvuse hulka. Eestis tegutsevates vene koolides õpivad peaaegu eranditult venekeelsed noored, kes kuuluvad Eesti kontekstis vähemusrahvuste hulka. Kuigi nad võivad olla Eestis sündinud, kuuluvad nad rahvuslikult ja kultuuriliselt võrreldes eestlastega teise rühma. Vähemusrahvustele koduloo õpetamisel on oma eripära, sest lastele õpetatakse kodulugu nende rahvuskultuurist erineva kultuuri raames.

Patriotismi kasvatamine kuulub kodanikuhariduse juurde ning koduloo õpetamist saab pidada üheks kodanikuhariduse andmise viisiks. Sellel on kolm peamist suunda. Esmaseks suunaks on ühiskonna institutsioonide ja struktuuride ning protsesside kohta teadmiste andmine. Teiseks suunaks on teatud oskuste nagu kommunikatsioon ja kaalutlemine õpetamine. Kolmandaks suunaks on hoiakute ja väärtuste kujundamine ning patriotismi kasvatamine kuulub selle alla. (Ben-Borath 2011: 391) Patriotismi kasvatamine hariduse kaudu seisneb emotsionaalses hariduses (*emotional education*), sest selle jaoks on vajalik soodustada neis emotsionaalse kiindumuse teket patriotismi objekti vastu (Hand 2011: 330).

Kui on tegemist kooliga, milles õpivad vähemusrahvuste esindajad, nagu näiteks vene koolid Eestis, siis sellised koolid moodustavad ühtse, kuid eraldatud ja teistsuguse kultuurikeskkonna. Vähemusrahvuste koolides õppimine ei soodusta õpilastel sotsiaalsete sidemete tekkimist põhirahvusest lastega. Selliste sidemete kujunemine on aga integratsiooni ja ühiskonna toimimise jaoks oluline. Seetõttu on oluline, et vähemusrahvuste koolides toimuv õpe toetaks ja tekitaks õpilastes kuuluvustunnet ühtsesse sotsiaalsesse sfääri. (Ben-Borath 2011: 390–391)

Immigratsioon ja sellega seotult ühiskonna rahvusliku mitmekesisuse suurenemine on tekitanud küsimusi selle kohta, kuidas peaks kodanikuhariduse õpetamise juures rahvusküsimustesse suhtuma. Üha enam riike on võtnud suuna mitmekultuurilisuse ning rahvusvähemuste õiguste temaatika õpetamisele kodanikuhariduse raames. (Bromley, Mäkinen, 2011: 37)

21. sajandil on mitu Euroopa institutsiooni (sh Euroopa Nõukogu ja Euroopa Ministrite Nõukogu) andnud välja soovitusi rakendada ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetamisel mitmekultuurilist ja demokraatlikku kodanikuharidust toetava kasvatuse põhimõtteid (Kirss, Vihalemm 2008: 68). Kui arvestada, et koduloo õppeaines käsitletakse ajaloo ja

kodanikuõpetuse teemasid, siis võib selliseid põhimõtteid pidada asjakohasteks ka koduloo õpetamisel.

Mitmekultuurilise ja demokraatliku kodanikuhariduse põhimõtte kohaselt tuleb õpetamisel aktsepteerida erinevate minevikutõlgenduste, maailmavaadete ja kultuuritaustade olemasolu. Sellest tulenevalt ei tohiks õpetus pakkuda õpilastele ainult ühte tõde, vaid peaks jätma neile tõlgendamisruumi. Samuti tuleks õpetamise juures arvestada, et sündmuste tähendus on inimeste jaoks erisugune. Samas peetakse oluliseks inimõiguste austamise ja õigusriigi põhimõtete õpetamist (Kirss, Vihalemm 2008: 68–69). Sellise lähenemise kohaselt ei peaks haridus olema suunatud patriotismi arendamisele, vaid pigem tuleks soodustada seda, et õpilased kujundaksid oma hoiakuid iseseisvalt.

Osborne (2003: 597–598) kirjeldab muutusi kodanikuhariduse ja ajaloo õpetamisel Kanada koolides vähemusrahvuste vaatenurgast. Varem domineeris käsitus, mille kohaselt on rahvuslik identiteet stabiilne ja üheselt mõistatav nähtus, mis on ära määratud ühiste väärtuste ja kogemuste kaudu. Kodanikuhariduses nähti vahendit rahvusvähemuste assimileerimiseks, andes neile edasi põhirahvuse rahvusliku identiteediga seotud väärtused. Uuem käsitus põhineb seisukohal, et rahvuslikku identiteeti võivad inimesed määratleda erinevalt. Ka ajaloo käsitus on ajas muutunud. Varasem käsitus oli fookustatud Kanada riikluse kujunemisele, uuem käsitus aga keskendub rohkem erinevate piirkondade ja kultuuride ajaloole Kanadas. Viimane lähenemine pakub rahvusvähemustele rohkem võimalusi õppida tundma ajalugu oma kultuuri vaatenurgast.

Kirss ja Vihalemm (2008: 69–71) on oma uurimistulemustele toetudes kinnitanud, et Eestis venekeelsetes koolides tegelikkuses ei õpetata ajaloosündmuseid ja ühiskondlikke fakte viisidel, mis soodustaks õpilastel materjali iseseisvat tõlgendamist ja oma arvamuse kujundamist. Uurimistulemused näitavad, et palju rakendatakse konservatiivseid õppemeetodeid, milles õpilastel on passiivne roll. Samuti edastatakse materjali viisidel, mis ei jäta õpilastele tõlgendamisruumi ning uuringus tõid õpilased välja, et mõned õpetajad ei soosi diskussiooni tekkimist koolitunnis. Sellised probleemid võivad tuleneda õpetajate puudulikest õppemetoodilistest oskustest, mida ka õpetajad ise tunnistavad.

Kirss ja Vihalemm (2008: 71–72) on oma uuringus ühtlasi välja toonud asjaolu, et vene koolides tajuvad nii õpilased kui ka õpetajad vastuolusid koolis õpetatava ja õpikutes sisalduva minevikukäsitluse ning teistes allikates leiduvate käsitluste vahel. Kahjuks

selliste vastuolude ületamise ja erinevate käsitluste tõlgendamise õppimisega koolides enamasti ei tegeleta. Vene peredest pärit õpilaste puhul esineb veel ka vastuolu, et koolis õpetatavad seisukohad võivad olla väga erinevad nende kodus valitsevatest arusaamadest.

IEA Rahvusvahelise Kodanikuhariduse Uuringu tulemused näitavad selgelt, et Eesti koolijuhid peavad kodanikuõpetuse kõige olulisemaks eesmärgiks kriitilise ja vaba mõtlemise oskuse edendamist. Sellele järgnevad teadmiste andmine kodanike õigustest ja kohustustest ning teadmised ühiskonna institutsioonidest. (Toots 2017: 23) Seega võib loota, et aja jooksul on toimunud positiivsed muudatused koolijuhtide suhtumises erinevaid tõlgendusi võimaldavate käsitluse rakendamisel ühiskondlike teemade puhul ja et see avaldub ka reaalselt koolitundides.

Varasemad kodanikuhariduse uuringud näitavad, et patriotismi kasvatamine ei ole olnud koolides väga levinud. Nii 1999. kui ka 2005. a uuringud näitavad, et 8. ja 9. klassi õpilased on enda arvates õppinud koolis tunduvalt rohkem tegema koostööd teiste õpilastega, mõistma teistsuguste ideedega inimesi, kaitsma keskkonda, hoolima sellest, mis toimub mujal ja panustama probleemide lahendamisse kui olema oma maa patrioot. Patriotlikke teemasid on vene õppekeelega koolide õpilased õppinud tunduvalt vähem kui eestikeelsete koolide õpilased. (Toots jt 2006: 32)

4. Õpetamine I kooliastmele

Kui lapsed tulevad 1. klassi õppima, siis enamasti on nad alguses entusiastlikud ja optimistlikud kooli ja õppimise suhtes. Üsna varsti pärast seda tekib oht, et nende motivatsiooni tase hakkab langema, sest õppimine osutub väljakutseid nõudvaks ning õpilastel võib hakata tekkima ebaõnnestumise kogemusi. Laste motivatsiooni mõjutavad õppimise käigus saadud tagasiside ja alates 3.–4. klassist ka võrdlus eakaaslastega. Õpetaja peaks aitama kujuneda lapse positiivsel mina-käsitlusel, mille jaoks on oluline anda lastele ülesandeid vastavalt oskustele. Ülesanded peaksid nõudma lastelt pingutust, kuid lapsed peaksid nendega ühtlasi edukalt hakkama saama. Lastele tuleks anda tagasisidet, mis peaks keskenduma positiivsele – pingutusele ja arengule. (Mägi 2010b: 91–93)

Oluline on toetada õpilase tajutud võimekuse arengut. Lapsel peaks tekkima ülesande juures tunne, et ta saab selle lahendamisega hakkama. See, kas teised õpilased on temast selle juures paremad või mitte, ei peaks olema tähtis. Tajutud võimekus on eelduseks, et õpitegevused oleksid lapsele meeldivad ja nauditavad. Tajutud võimekuse arengul on kõige olulisem tegelik kogemus. Kui laps saab edukogemusi, siis tema tajutud võimekus suureneb ning vastupidiselt ebaedu kogemisel see langeb. Kui ülesanne tundub õpilasele liiga lihtne ning ta saavutab edu ilma pingutamata, siis see ei suurenda eriti tema tajutud võimekust. Tajutud võimekust suurendavad ka kaudsed kogemused ehk õpilast võib aidata veenda oma võimekuses see, kui ta saab teada, et mõni teine temaga sarnane õpilane on sama ülesandega edukalt hakkama saanud. Samuti aitab tajutud võimekust suurendada julgustamine. Õpilaste julgustamiseks tuleks neid siiralt tunnustada, kusjuures sobiv on rakendada ka mitteverbaalset tunnustamist. (Mägi 2010a: 114–116)

Õppimisele aitab kaasa positiivse ja efektiivse õpikeskkonna loomine. Selle jaoks on vajalik, et oleks tagatud laste baasvajaduste täitmine. Õpilased peavad tundma end turvaliselt ja mugavalt nii füüsilises kui ka emotsionaalses mõttes. Efektiivne õpikeskkond julgustab lapsi olema loov ning katsetama. Vigade tegemine ei peaks olema üksnes aktsepteeritav, vaid ka teretunud. (Garden, Bower 2019: 16–19) Õpetaja peab looma keskkonna, milles kõik lapsed tunneksid, et nad on õppimisse kaasatud. Selle juures on oluline jälgida kõiki õpilasi ja panna tähele, et nad ei jääks tegevustest kõrvale (Dunn 2017).

Tuleb arvestada, et koolieelses eas võtavad lapsed kõige rohkem infot vastu visuaalselt, verbaalse info tähtsus suureneb 5–6-aasta vanuses. Kuigi koolis on suulise teabe jagamine

põhiline, tuleb õpetajal arvestada, et I kooliastmes võivad õpilased sattuda verbaalse info vastuvõtmisel raskustesse. Sellised oskused õpilastel alles arenevad ning nad ei suuda verbaalset infot veel kiiresti ja efektiivselt töödelda. Sellest tulenevalt on otstarbekas esitada õpilastele infot nii verbaalselt kui ka visuaalselt. Siiski tuleb jälgida, et kasutatavad visuaalsed abivahendid oleksid lastele mõistetavad. Probleeme võib valmistada joonistest ja skeemidest iseseisev arusaamine. (Kikas 2010: 26–27)

I kooliastmes toimub õpilaste verbaalsete võimete ja tekstimõistmise areng. Need kaks on omavahel seotud, sest madalama verbaalse võimekusega õpilased mõistavad tekste kehvemini. Õpetajad peaksid I kooliastmes rakendama tegevusi, mis aitaksid lastel loetust paremini aru saada. Empiiriline uuring Eesti 3. ja 4. klassi õpilaste kohta näitas, et parem tekstimõistmine on lastel, kelle puhul rakendavad õpetajad mitmesuguseid õpetamistegevusi – mehaanilist õpetamist, mõistmist ja rakendamist. Selle põhjal võib väita, et eri õpetamistegevuste rakendamine võib paranda laste tekstimõistmist. Soovitav on varieerida õpetamistegevusi ning võtta selle juures kindlasti arvesse laste arengutaset. (Uibu, Männamaa 2014)

I kooliastmes õppivatel lastel on töömälu vähem arenenud kui vanematel lastel ja täiskasvanutel. Sellest tulenevalt on õpilastel keeruline meeles pidada pikki ja keerulisi juhiseid. Kui õpetaja annab neile suuliselt liiga pikad juhtnöörid, siis lapsed unustavad osa sellest ära ja nad ei suuda juhist korralikult järgida. Seepärast on vajalik lastele esitada lühikesi ja selgeid juhiseid. (Kikas 2010: 27, 30) Pärast juhiste andmist tuleks enne seda, kui õpilased alustavad tegevusega, veenduda, et kõik õpilased on õpetajast õigesti aru saanud (Dunn 2017).

Tulenevalt töömälu piirangutest nõuab I kooliastmes õppivatel lastel suurt pingutust tähelepanu koondamist nõudvate ülesannetega tegelemine. Samuti valmistavad raskusi ülesanded, mille juures nad peavad tegelema mitme tegevusega korraga. Keeruliste ülesannete korral satuvad lapsed kergesti segadusse, unustavad, mida nad peavad tegema ning nende tegevused takerduvad, mistõttu võivad lapsed kaotada huvi tegevuse vastu. Sellest tulenevalt peab õpetaja jälgima, et lapsed ei oleks tegevustega ülekoormatud. (Kikas 2010: 27, 30)

I kooliastme õpilastel on õpitu pikaajaline meeldejätmise raskendatud ning õpetaja peaks seda igati arvesse võtma. Üks võimalus toetada laste pikaajalise mälu arengut on aidata õpilastel luua seoseid õpitu ja varasemate teadmiste vahel. Õpilastel tuleks aidata õpitavat materjali enda jaoks mõttekaks muuta. (Kikas 2010: 32) Õpetajad peaksid rakendama

õpilastega suheldes erinevaid suhtlusviise ja kasutama nii verbaalset kui ka mitteverbaalset suhtlust. Sellega aidatakse kaasa sellele, et õpilased mõistaksid õpetaja edasi antut paremini ja et see jääks neile pikemaks ajaks meelde. (Uibu jt 2016: 248)

Õpitavat materjali aitab paremini meelde jätta ka kordamine, mis tuleb kasuks ka mitmesuguste motoorsete oskuste arendamisel. Tõhusalt mõjub materjali pidev ülekordamine, kuid lühikeste perioodidena, võimaldades õpilastele puhkepause näiteks tegevuste vaheldumise näol. (Kikas 2010: 36)

I kooliastmes õpetades tuleb arvestada, et õppimise eesmärgiks ei ole mitte üksnes ainealaste teadmiste saamine, vaid selle kõrval on vajalik ka õpioskuste kujundamine. Üheks olulisemaks sel perioodil omandatavaks õpioskuseks on eneseregulatsioon. See tähendab, et õpilane õpib oma tegevust kavandama ja suunama. Eneseregulatsiooni õppimisele aitab kaasa see, kui õpilasel on võimalik jälgida, kuidas õpetaja mõtleb ja kuidas tegutseb. Sel põhjusel soovitatakse õpetajatel oma tegevust suuliselt kommenteerida. See kehtib ka õpetaja mõttetegevuse kohta. Samuti on oluline, et õpetaja annaks tagasisidet õpilase mõttetegevuse kohta. (Uibu jt 2016: 228)

I kooliastme puhul on oluline roll mängu kasutamisel õppimise eesmärgil. See võimaldab panna lapsi rohkem õppimisele pühenduma. Kui laps tajub õppetegevusi mänguna, on ta motiveeritud nendes osalema ning õppimine võib toimuda iseeneslikult, ilma et laps tajuks, et ta tegeleb õppimisega. Mängu on võimalik õppemeetodina kasutada väga erinevatel viisidel ja eesmärkidel. Mängu abil on võimalik luua erinevaid sotsiaalseid situatsioone ja õppida nendes suhtlemist ja tegutsemist. Mäng võimaldab lastel olla loov, katsetada uusi asju ja õppida avastamise teel. (Kingdon, Palaiologu 2019: 84)

Tänapäeva I kooliastme õpilaste puhul on tavaline, et lapsed veedavad väga palju aega digitaalseid tehnoloogiaid kasutades. Haridus peaks pakkuma võimalusi rakendada neid tehnoloogiaid õppimise eesmärgil. Tehnoloogiatel on kõrge potentsiaal anda lastele uusi teadmisi ja pakkuda neile võimalusi avastuslikuks õppeprotsessiks. (Kingdon, Palaiologu 2019: 85)

5. Tõhus õppematerjal

5.1. Mis muudab õppematerjali tõhusaks?

Selleks, et hoida õpetamise kvaliteedi taset muukeelsetes koolides, on väga olulised efektiivsed õppematerjalid, mis toetavad ka sihtkeelt mittevaldavaid õpilasi aine omandamisel.

Eesti keele kui teise keele ning keelekümluse ainekava järgi õppe korraldamiseks esimeses kooliastmes (1.–3. klass) soovitatakse tasakaalustatud keeleõpet, mille kohaselt arendatakse nii kuulamis-, kõnelemis-, lugemis- kui ka kirjutamisoskust (Kärtner 2000: 25).

Selleks, et anda parem ülevaade tõhusast õppematerjalist, avab autor optimaalse õppematerjali mõiste tähenduse, andes ülevaate põhimõtetest, mille alusel võiks võõrkeeletunni õpetaja oma ainetundidesse õppematerjale valida.

Lugemisoskuse arendamise jaoks:

Lugemisoskuse arendamisel on kõige olulisem, et lapsel areneks oskus ja võime tekstist aru saada. Seda tuleb pidada olulisemaks kui oskust kiiresti sõnu kokku lugeda. Jõukohaste tekstide puhul peaksid õpilased esimese kooliastme lõpuks olema võimelised leidma olulist infot ning seda ka oma sõnadega edasi andma. (Uibu, Voltein 2010: 217) Võõrkeeletundi tekste valides tuleb eelkõige silmas pidada seda, et need sarnaneksid ülesehituselt ning sisult tekstidega, mida loetakse emakeeles. Teksti valikul peaks eelkõige lähtuma tekstitüüpide mitmekesisusest, paeluvusest ning eesmärkidest, milleks tekste kasutatakse. Tekstitüüpide mitmekesisust soovin rõhutada sellepärast, et koolis peab olema võimalus lugeda väga eriilmelisi tekste, näiteks, jutte, luuletusi, menüüsid, kasutusjuhiseid, retsepte, muinasjutte jne. Kõikidel eespool nimetatud tekstitüüpidel on kindel eesmärk ning nende puhul eeldatakse teatud lugemisstrateegia aktiveerumist. See omakorda eeldab, et lugemisülesanded tuleb koostada neid eesmärke silmas pidades. (vt ka Kärtner 2000a: 25)

Õppematerjalid, mis on mõeldud eesti keelt emakeelena kasutavatele õpilastele, ei sobi kõigile teises keeles õppijatele. Probleemid tekivad õpilaste puhul, kelle eesti keele oskuse tase on madal. Selliste õpilaste jaoks on vajalikud spetsiaalselt nende jaoks loodud materjalid, mille puhul on väga oluline, et ainesõnavara oleks oskuslikult esitatud ja et õppematerjal toetaks eesti keele osaoskuste arengut. (Metslang 2013 jt: 107)

Keeleõpetaja võib ka ise autentseid tekste koostada, näiteks kirjutada õppijatele lookesi oma suvevaheajast, perekonnast, harrastustest jne. Muidugi tuleb siis keeleõpetajal arvestada oma aja suurema panustamise ja ka vaimutöö suurema mahuga. (Kärtner 2000a: 25)

Teksti valides ja koostades tuleks silmas pidada järgmisi seiku: loetavus, sisu sobivus ning käsitletavus. Tekst peab kahtlemata vastama õppijate tasemele, teisisõnu sobima õppijale nii keeleliselt kui ka ülesehituselt. Sisust kõneledes on oluline teada, millised teemad õppijatele meeldivad või huvi pakuvad, milliseid tekste nad loevad emakeeles ning millised tekstid on kättesaadavad. (Kärtner 2000a: 25) Eestikeelsete ainetundide läbiviimisel teise emakeelega õpilastele peetakse optimaalseks neile sobiva raskusastmega materjalide kasutamist, arvestusega, et seal kasutatav ainesõnavara vastaks õppijate keeleoskuse tasemele. Sageli on probleemiks, et õpetajad alahindavad ainesõnavara raskusastet õpilaste jaoks. (Metslang 2013 jt: 93)

Teksti raskusastet vaagides tuleb nentida, et üldiselt on lihtsam lugeda tekste, mis

- on lühikesed;
- sisaldavad tuntud sõnavara ja keelestruktuure;
- on huvitavad, s.t sisaldavat teavet, millest õppijad huvituvad ning mis annavad võimalusi huvitavaks teemaarenduseks;
- koosnevad lühikestest ja lihtsatest lausetest;
- käsitlevad tuttavat teemat ning fakte;
- on illustreeritud. (Kärtner 2000a: 25)

Kindlasti võiks illustratsioonid ja fotod õppematerjalides olla värvilised, mitte mustvalged, sest lõputöö autor, toetudes enda kogemusele tegevõpetajana, on märganud seost rõõmsavärvilise ilmega piltide ja tekstide sisu meeldejätmise vahel. Need muudavad lugemise ja materjaliga töötamise õpilaste jaoks meeldivamaks ja köitvamaks.

Kuulamisoskuse arendamise jaoks:

Enne kuulamise juurde asumist peab õpetaja teadma, millisteks kuulamissituatsioonideks õppijatel tuleks valmistuda. Kuulamisolukordade kohta annab teavet ainekava temaatika, samuti argielu. Õppijatele tuleb anda kuulamiseks võimalikult erinevaid tekstitüüpe ehk kõike, mida pakub meile ümbritsev elu. (Kärtner 2000b: 12) Kuulamisoskuse arendamisel on oluline keskenduda kuuldu mõistmisele (Uibu, Voltein 2010: 228–229).

Mida rohkem eriilmelisi materjale kasutatakse ning mida mitmekesisemad on kuulamisülesanded, seda tõenäolisem on, et õppija kuulamisoskus paraneb. Seega on kohased kõikvõimalikud materjalid, kusjuures pole oluline, kas tegemist on autentsete,

poolautentsete või kohandatud tekstidega. (Kärtner 2000b: 13) Kuulamisoskuse arendamiseks võib kasutada harjutusi, milles õpilased peavad kuuldot kordama, kuuldu põhjal lauseid lõpetama või küsimustele vastama (Uibu, Voltein 2010: 231).

Klassi võib kutsuda emakeelse kõneleja või tema kõnet eelnevalt salvestada, kuigi lindistamise puhul oleks mõistlik temaatika ja isegi sõnavara kõnelejale ette anda, et vältida sel moel liiga keerukaid või ka liiga lihtsaid väljendeid ning sõnavara. Kui selliste kuulamismaterjalidega kaasnevad ka harjutused, nagu võtmesõnade kuulamine, temaatiliste sõnade kuulamine, vastuste otsimine kindlatele küsimustele, siis võime kindlad olla, et kuulamistegevus keeletunnis toetab kuulamisoskust tervikuna. Kuulamismaterjale valides peame arvestama sellega, mida on kergem ja mida raskem kuulata. Peame silmas pidama õppijate taset ja vajadusi. (Kärtner 2000b: 13) Kuulamismaterjalid peaksid olema õpilaste jaoks huvitavad, mis köidaksid laste tähelepanu. Esimese klassi õpilaste jaoks on soovitatavad jutustavad tekstid, mida nad suudavad kõige paremini jälgida ja millest nad rohkem aru saavad (Uibu, Voltein 2010: 229).

Kuulamismaterjalide juures valikut tehes tuleb arvestada sellega, et teise emakeelega laste jaoks nõuab eestikeelse teksti kuulamine suurt keskendumist ning neil võib tekkida raskusi sõnadest arusaamisel. Lisaks võib osutada keeruliseks erineva hääldusega kõnelejate mõistmine. (Metslang 2013 jt: 88)

Lihtsamad tekstid on järgmised:

- sisaldavad rahvusvahelisi sõnu, tuttavat sõnavara ning keelemalle;
- on sihtrühma paeluva sisuga;
- on struktuurilt loogilised ja lineaarsed, s.t puuduvad tagasivaated ja kõrvalliinid;
- kasutatakse kirjakeelt;
- kõneleb üks või kaks inimest, kellel on selgelt eristatavad hääled;
- puudub või on minimaalne taustmüra.

Kui ülal loetletud tingimused pole täidetud, siis on tegemist keerukama kuulamismaterjaliga. (Kärtner 2000b: 14)

Kõnelemisoskuse arendamine:

Nii kõnelemise kui ka teiste osaoskuste arendamisel on alati esmatähtis leida õpet kavandades vastus küsimustele: miks just see materjal?, kas minu õppijad vajavad just seda õppematerjali? Uue materjali esitlemise eesmärk on keskenduda sõnade ja lausemallide tähendusele ning otstarbele. Õppijad peavad teada saama, millises olukorras

õpitavat kasutada, kuidas uusi sõnu hääldada ja kirjutada ning kuidas need sõnad toimivad lausemallides ning lausetes. (Kärtner 2000c: 14) Kitsnik ja Metslang (2015: 209) peavad sobilikuks õpilastele selliste harjutuste andmist, mille käigus on õpilastel rikkalikud võimalused keelt kasutada. Samas peaksid õpetajad aitama lihvida õpilaste keelekasutust, küsides neilt selgitusi.

Juba uue materjali esitamise käigus hakkab õpetaja kasutama kordamisharjutusi, kus õpetaja esitatud lausemalle korratakse individuaalselt või kooris. Kordamisharjutuste eesmärk on reprodutseerida kuuldot võimalikult täpselt, võimaldades ühtlasi suurel hulgal õppijatest osaleda kõnetegevuses. (Kärtner 2000c: 15)

Kordama võib panna kogu klassi korraga, tüdrukud ja poisid eraldi, kordamööda „sinised“ ja „punased“ (seda sel juhul, kui õppijad on nt värvide põhjal grupeeritud), akna- / uksepoolse / keskmise rea jne. Alguses on sellised harjutused kindlasti väga vajalikud, sest annavad õppijale juurde kindlust ja julgust. (Kärtner 2000c : 16)

Täpsusharjutusteks peetakse mitmesuguseid harjutusi, kus õppijad moodustavad keeleliselt korrektseid lauseid tabelitele toetudes või mudeli eeskujul. Nendeks on asendusharjutused, suhtlusdialoogide päheõppimine ja teksti häälega lugemine. (Kärtner 2000c: 17) Levinud täpsusharjutuseks on dialoogide koostamine, mille populaarsus võib olla selgitatav sellega, et selliseid harjutusi on õpikutes palju ning nende rakendamine on õpetajate ja õpilaste jaoks tuttav (Merila 2012: 30).

Tunni mitmekesistamiseks võib täpsusharjutusi varieerida, näiteks andes järgmiseid töökäsklusi: paranda minu viga; anna soovitus; arva ära, mis on pildil; arva ära, mida ma teen; korda, mida sa ütlesid. Tundmaks end edasises töös turvaliselt, peab õppijal olema vajalik pagas, teisisõnu peab ta valdama piisavalt palju sõnu ning lausemalle, samal ajal kindel olles, et oskab neid õigel ajal, õiges kohas ja veatult kasutada. Õpetaja peab looma sellise keskkonna, kus õppija saab vajaliku materjali ning tuge. (Kärtner 2000c: 18)

Soravusharjutused lubavad õppijatel loovalt kasutada kogu nende valduses olevat keelevara. Soravusharjutuste puhul ei ole esmatähtis see, kuidas midagi öeldakse, vaid hoopis see, mida öeldakse. Soravusharjutuste koostamisel, valimisel ja läbiviimisel tuleb arvestada järgmist:

- need peavad olema selgelt piiritletud (vorm, aeg, tulemus)
- need peavad olema ea- ja tasemekohased
- juhtnöörid peavad olema õppijatele arusaadavad
- need peavad sisaldama infolünka
- need peavad tekitama osalussoovi

- nende eesmärk peab olema eelkõige probleemi lahendamine või kokkuleppele jõudmine ning alles seejärel keeleline õigsus ja täpsus. (Kärtner 2000c: 22)

Soravusharjutustena võib kasutada rollimänge, mis on õpilaste jaoks lõbusad ja mille rakendamine toob tundi vaheldust. Rollimänge on hea kasutada, sest neid saab vaevata tunni teemale vastavalt kohandada. (Merila 2012: 30)

Soravusharjutused võivad esineda järgmiste töökäsklustena: kirjelda; lisa fantaasial lennata; arva ära; leia, kes (midagi teeb); juhata mind; küsi ja vasta. Õpetaja saab pakkuda rollimänge probleemolukordade lahendamiseks ning kõnelemismänge. (Kärtner 2000c: 22)

Kõnelemisostkust aitab arendada tekstide ümberjutustamine. See suurendab lastel julgust kõneleda ja arendab sõnavara. Jutustamise juures peaks õpetaja õpilast julgustama rääkima vabalt ja oma sõnadega. (Uibu, Voltein 2010: 226)

Kirjutamisostkuse arendamine:

Kirjutamisostkuse arendamist peetakse eesti keele ostkustest kõige raskemini omandatavaks. Kirjutamisostkuse arendamisel on vaja esimeses keeleostmes keskenduda kirjatehnikale, õigekirjaostkusele ja loovkirjutamisele. (Uibu, Voltein 2010: 221)

Põhirõhk on täpsusel ning õpetaja kontrolliv funktsioon on valitsev. Täpsusharjutuste hulka kuuluvad kopeerimisülesanded, etteütlus, kirjalikud harjutused ja mudelkirjutamine. Õppijad võivad sõnu ning lauseid kopeerida raamatust ja tahvilt. (Kärtner 2000d: 13) Kopeerimisülesanded arendavad samal ajal nii kirjatehnikat kui ka õigekirjaostkust (Uibu, Voltein 2010: 225). Kopeerimise puhul ei pea õppijad ise sõnu ja lauseid moodustama ning saavad seega keskenduda uuele tähestikule. Tervete tekstide kopeerimine pole eriti mõttekas, sest kui õppija tähelepanu hajub ning ta väsib, on vead kerged tekkima (Kärtner 2000d: 13). M. Suigusaare (2012) järgi avaldub reproduktiivse kirjutamise olulisus selles, et selle kaudu saavad õpilased teadlikumaks konstruktsioonidest sihtkeeles. Kopeerimisülesanded jagatakse kolmeks tüübiks (Kärtner 2000d: 15):

- 1) sõnade kopeerimise töökäsklused: kirjuta ümber võõrkeelsed sõnad, sildista esemed, täida ristsõna;
- 2) lausete kopeerimise ülesanded: kirjuta ümber pildi kohta käivad laused, vali sobiv lauselõpp, kirjuta ümber grammatiliselt õiged laused;
- 3) järjestamisülesanded: pane sõnad õigesse järjekorda, kirjuta sõnad vihikusse tähestikulises järjekorras, järjestaja sõnad lauseteks ning kopeeri vihikusse.

Etteütluks jaoks võiks kasutada teksti, mida väljaspool keeletundi tuleb kuulamise järgi üles kirjutada, näiteks juhiseid, telefonisõnumeid jne (Kärtner 2000d: 17).

Kirjutamisoskuse arendamiseks, nii selle õpetamiseks kui ka õppimiseks, on vajalikud head ja asjakohased ülesanded, s.t kirjutamisülesanded peavad vastama teatud kriteeriumitele (Krall 2006: 89). Tuleb aga arvestada sellega, et paljud kirjutamisharjutused ei arenda õpilastes oskust iseseisvalt tekste koostada. Näiteks töölehtede täitmine ja grammatikaharjutused arendavad küll grammatilisi oskusi ja sõnavara, kuid need ei arenda sihipäraselt kirjutamisoskust. (Metslang 2013 jt: 128)

Loovkirjutamise õppimiseks peab lapsel olema omandatud elementaarne kirjutamisoskus, seega esimestel kooliaastatel peaks loovkirjutamine olema õpilaste jaoks võimalus, mitte kohustus (Uibu, Voltein 2010: 224). Lisaks tuleb loovkirjutamise jaoks leida sobiv teema. Teemaks sobivad näiteks ka mitmesugused vanasõnad. Mida konkreetsemalt on teema sõnastatud, seda kergem on kirjutada. (Kärtner 2000d: 22) Bakalaureusetöö autor soovib lisada, et õpetajad võiksid teemasid koguda ning neid omavahel vahetada, ideid võib leida ka lõpukirjandite teemadest. Loovkirjutamise puhul on oluline varieerida nii ülesandeid kui ka nõudeid, et säilitada õppijate huvi ning motivatsiooni (Kärtner 2000d: 26).

Howard ja Major (2005) on märkinud, et õppematerjalide koostamisel tuleb arvestada õppekava, õpilaste huvide, eelistuste ja teadmistega ning kontekstiga, milles õppimine aset leiab. Õpilastel peab olema võimalus materjalidega suhestuda. Selleks peavad need olema uudsed, paindlikud, atraktiivsed, kasutajasõbralikud ja õppijate jaoks tähendusrikkad. Samuti tuleb õpitavat võõrkeelt kasutada sihipäraselt ning võimaldada keele osaoskuste lõimimist. (Howard, Major 2005)

5.2. Digitaalne õppematerjal

Seoses sellega, et aastast aastasse suureneb Eesti koolides osalise digiõppe maht, on tähtis ka märkida, mis on hea digitaalne õppematerjal ning kuidas on võimalik paremini korraldada digitaalset õpet. Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus on alati digiõppe vajalikkust rõhutanud (Digitaalse ... 2015) ning seepärast on allpool esitatud kirjeldus selle kohta, mis on hea digitaalne õppematerjal.

Digitaalne õppematerjal on digitaalsel kujul levitatav õppeotstarbeline materjal (nt esitlus, video- või audioloeng, ülesanne, test jne), mis sisaldab teksti, graafilisi ja multimeediumi elemente ning võib olla suuremal või vähemal määral interaktiivne. Digitaalne õppematerjal võib olla loodud ühe kindla tegevuse toetamiseks (nt ülesanne)

või tervikliku ja iseseisvana, s.t see ei eelda teise materjaliga koos kasutamist (nt õpiobjekt). (Digitaalse ... 2015)

Kvaliteetne digitaalne õppematerjal vastab järgmistele omadustele, mis toetuvad hindamismudelile LORI (Leacock jt 2007):

- 1. õppimist toetav:** õppematerjal vastab sihtrühma vajadustele, on loodud kindla eesmärgiga, sobivas mahus ja selles on sõnastatud õpitulemused, mida suunatakse õppijaid tõhusalt omandama;
- 2. sisult kvaliteetne:** õppematerjal moodustab sisulise terviku, on ainealaselt ja keeleliselt korrektne;
- 3. motiveeriv:** õppematerjal on õppija jaoks kaasav, nii raskusastmelt kui ka sisult eakohane, arvestab õppija eelteadmisi ja toetab õpioskuste arendamist;
- 4. interaktiivne:** õppematerjal võimaldab õppijal ise juhtida selle kasutamist ning saada õppimisele tagasisidet;
- 5. kasutajasõbralik:** õppematerjal on liigendatud, visuaalselt köitev, intuiivselt navigeeritav ja sobib ka erivajadustega õppijale;
- 6. tehniliselt korrektne ja ühilduv:** õppematerjal on tehniliselt universaalne, seda on võimalik kasutada levinumate operatsioonisüsteemide, tarkvarade ja seadmetega.

Töö autor väidab, toetudes isiklikele tähelepanekutele, et õpetajate kindlustunne on digivahendite kasutamisel tõusnud. Üsna suur hulk õpetajaid kasutab julgelt e-õppematerjale ja realiseerib aktiivselt oma plaane, mis on seotud digipädevuste rakendamisega õppetöös.

Mida arvavad aga õpilased/lapsevanemad nutivahendite kasutamisest õppetöös? Allpool on ära märgitud Nissi kooli lapsevanemate ning õpilaste arvamused selle kohta (Nissi kool 2017):

- Enamik õpilasi kasutab koolis nutivahendit iga päev.
- Suurem osa nii õpilastest kui ka lapsevanematest pooldab digivahendite kasutamist õppetöös ning hindab nende kasutamist vajalikuks.
- Lapsevanemad ei tea, mida koolitundides digivahendite abil tehakse.
- Lapsevanemad sooviksid, et digivahendite kasutamisel oleksid kehtestatud kindlad reeglid.
- Õpilased sooviksid, et arvutiklassis viidaks läbi rohkem ainetunde.

Koduloo õppimiseks kasutatakse palju internetiallikaid. Nende hulgas järgmisi õpikeskkondi: Miksike, Quizlet, Kahoot ning Quizziz. Üks näide selle kohta on leitav peatükist LISA 2.

6. Uurimismetoodika

Käesoleva bakalaureusetöö uurimismeetodina kasutatakse kombineeritud uurimismeetodeid: kvalitatiivset sisuanalüüsi ja ankeetküsitlust.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi eripära

Kvalitatiivse sisuanalüüsi positiivsed aspektid vastanduvad standardiseeritud kontentanalüüsi nõrkadele külgedele. Kvalitatiivne analüüs on tundlik ja täpne. Tähelepanu on võimalik pöörata ka harva esinevatele või unikaalsetele nähtustele tekstis. Analüüs on tihedalt tekstipõhine, selle käigus ei taandata tekstide sisurikkust ega nüansse numbrilistele koodidele, ei lihtsustata ega moonutata uuritavat nähtust ega liiguta sellest liiga kaugemale. (Kalmus jt 2015)

Valimi koostamine

Ühelt poolt moodustasid õpikud ise ühe osa valimist. Koolibri õpikud valiti seepärast, et autori andmetel kasutatakse Narva ja Narva-Jõesuu koolides inimeseõpetuse tundides kõige sagedamini just antud õppematerjali.

Teiselt poolt aga koostas uurimistöö autor selleks, et välja selgitada, milliseid õppemeetodeid kasutavad õpetajad inimeseõpetuse tundides, juhuvalimi põhimõttel viie kooli õpetajatest koosneva sihtrühma, kusjuures kaasati nii põhikoolide kui ka gümnaasiumide inimeseõpetuse ja eesti keele õpetajaid (vt ka Õunapuu 2014). Nende seas läbi viidud ankeetküsitluse põhjal võib vähemalt antud respondentide vastuste põhjal selle uuringugrupi kohta teha järeldused tegeliku õppeprotsessi ja õppe käigus kasutatavate õppemetoodikate kohta.

7. Õppematerjalide analüüs

Selleks, et mõista, mis õppematerjali koolis kasutatakse, on autor uurinud mitut õpikut. Analüüs aitab jõuda järeldusele, kas õpikud vastavad ainekavale, aitab näha, kas nendes on sobiv metoodika, milline on õpikute temaatiline sisu ning milliseid kodulooga seotud teemasid seal käsitletakse. Käesoleva bakalaureusetöö uurimismeetodina kasutatakse, nagu eespool juba mainitud, ühe osana kvalitatiivset uurimismeetodit.

7.1. Inimeseõpetuse õpik 1. klassile

Õpiku üldandmed

Pealkiri: „1. klassi inimeseõpetuse tööraamat“

Autor: Riina Kippak, Anne Kloren, Ene Kulderknup, Kaja Olenko

Kirjastus: Koolibri

Ilumisaasta: 2002

Lehekülgede arv: 72

Vastavus ainekavale

Õpik vastab ainekavale ja on loodud ainekava teemadest lähtuvalt.

Kasutatav metoodika

Õpikusse on kogutud mitmesuguseid ülesandeid. Harjutused on enamasti loomingulised, kus on vaja joonistada, värvida, ette kujutada ja arvutada. Tööraamatus on pearõhk harjutustel, mis on seotud õigekirjaga, näiteks on levinud töökäsklus: kirjuta lausele ise lõpp.

Osaoskuste arendamine pigem siiski ei ole tasakaalustatud. Kõige rohkem pööratakse tähelepanu kirjutamisele ja rääkimisele. Lugemis- ja kuulamisülesandeid võiks õpikus olla rohkem.

Õpik on suunatud nii individuaalse kui ka meeskonnatöö tegemisele. Suur hulk pilte igapäevaelust aitab 1. klassi lastel mõista ja tajuda materjali ilma probleemideta. On esitatud ka võtmesõnad ning lihtsad tabelid ja fraasid. Pakutakse võimalusi teha ka paaris- ja rühmatöid. Töövihikut pole ette nähtud, kuid siinkirjutaja on veendunud, et selle järele polegi antud juhul vajadust, kuna tööraamatut saab kasutada ka töövihiku põhimõttel.

Temaatika

Teemad on arusaadavad ja selged, seepärast on need sobivad selles vanuses õpilastele. Need käsitlevad palju igapäevaelu teemasid, näiteks õppimisoskusi, päevakorda, keha struktuuri, turvalisust ning Eesti Vabariiki ja pühade temaatikat. Teemad on esitatud loogilises järjekorras.

Materjali visuaalne külg

Inimeseõpetuse õpikud (1.–3. klass) on tänapäevase välimusega. Õpikus on palju värvilisi illustratsioone, mis on lapsele arusaadavad ja seega toetavad materjali mõistmist.

Koduloo teema käsitus

Õpik käsitleb koduloo teemat napilt (4 lehekülge). Jääb mulje, et materjal on ikkagi liiga pealiskaudne, sest kodulooga seotud teemadest käsitletakse vaid järgmist:

- Eesti Vabariigi asukoht;
- Eesti Vabariigi sümbolid;
- üks püha (kevadpüha).

Olukorda aitaks ehk parandada see, kui õpetaja otsiks koduloo teemasid ise juurde ning looks nende põhjal ülesandeid. See aitaks õpikus esitatud materjali täiendada. Ühtlasi toetaks see koduloo ja ühiskonna teemaga seotud sõnavara mitmekesistamist, võimaldades õpetajal kokkuvõttes pakkuda õpilastele põnevamaid ülesandeid.

7.2. Inimeseõpetuse õpik 2. klassile

Õpiku üldandmed

Pealkiri: „2. klassi inimeseõpetuse tööraamat“

Autor: Riina Kippak, Anne Kloren, Ene Kulderknup, Kaja Peetris

Kirjastus: Koolibri

Ilumisaasta: 2011

Lehekülgede arv: 88

Vastavus ainekavale

Õpik vastab ainekavale ja on koostatud ainekava teemadest lähtuvalt.

Kasutatav metoodika

Selle õppematerjaliga tutvudes võis märgata, et pakutavad ülesanded on eriilmelised ja mitmekesised. Õpikus on palju loovharjutusi, tabelleid ja lühemaid tekste. Leidub ka harjutusi, mis on mõeldud kodus vanematega läbi töötamiseks. Enamik selle õpiku harjutusi aga on ikkagi mõeldud klassitöö jaoks.

Uurides seda õppematerjali lähemalt, võib väita, et keeleliste osaoskuste arendamine ei ole selles tasakaalustatud: kõige rohkem pööratakse tähelepanu kirjutamisele ja lugemisele, kuid ühtegi kuulamisülesannet sellest õpikust pole võimalik leida.

Samas võib nentida, et see tööraamat suunab lapsi iseseisvalt töötama. Selles on suur hulk harjutusi klassitöö jaoks, näiteks aktiivõppe mängu, laule ja lugemisülesandeid. Paaristöid on võrdlemisi vähe, aga õpetaja võib vastavald võimalused selleks siiski luua. Lisaks on õpikus ka pakutud rühmatööde tegemise võimalust, mis muu hulgas arendaksid õppijate meeskonna- ja koostööoskusi. Usun, et õpetajal ei ole tänapäevastes digivahendite kättesaadavuse tingimustes ka raske kuulamisülesandeid endal juurde luua, sest oluline on arendada siiski kõiki nelja keelelist osaoskust. Teine põhjus, mis räägib selle kasuks, on see, et sel viisil võib õpetaja suunata ka õppijaid endid autentsete kuulamismaterjalide otsimise, kasutamise ja analüüsimise juurde.

Temaatika

Teemade järgi otsustades on need 2. klassi õpilastele jõukohased ning seega sobivad selles vanuses lastele. Samuti on teemad mitmekülgsed ja esitatud arusaadavalt. Need käsitlevad õppimist, õigusi ja kohustusi, tervislikku eluviisi, raha ja kodukohaga seotud teemasid.

Materjali visuaalne külg

Inimeseõpetuse õpikud (1.–3. kl) on tänapäevase välimusega. Õpikus on palju värvilisi illustratsioone, need on lapsele kergesti hoomatavad ja loovad potentsiaalselt positiivse meeolu ja häälestatuse materjali tõhusamaks omandamiseks.

Koduloo teema käsitus

Tööraamat käsitleb koduloo teemat vähe (ainult 5–6 leheküljel). Õpikus tutvutakse:

- Eesti Vabariigi ja tema naabritega;
- Eesti sümbolite ja hümniga;

- kodukohaga (linn, tänav jne).

Samal ajal on võrreldes 1. klassi tööraamatuga 2. klassi analoogses õppematerjalis koduloo teemasid siiski juba suuremal määral käsitletud, mis on loogiline jätk eelmises klassis alustatule. Õpikutes on kommunikatiivseid harjutusi, mis suunavad õpilasi suhtlema ning ka sügavamalt eri nähtuste üle järele mõtlema.

7.3. Inimeseõpetuse õpik 3. klassile

Õpiku üldandmed

Pealkiri: “3. klassi inimeseõpetuse õpik“

Autor: Riina Kippak, Anne Klören, Ene Kulderknup, Kaja Peetris

Kirjastus: Koolibri

Ilumisaasta: 2012

Lehekülgede arv: 56

Vastavus ainekavale

Õpik vastab ainekavale. Õpik on üles ehitatud vastavatest teemadest lähtuvalt.

Kasutatav metoodika

Kolmanda klassi õpik erineb eelmistest selle poolest, et sellesse on kogutud palju harjutusi, mis on suunatud lugemisele. Enamik ülesannetest liigituvad rühmatöödeks, mis on mõeldud klassis korraldamiseks.

Osaoskuste arendamine selles õpikus tasakaalustatud ei ole. Kõige rohkem pööratakse tähelepanu lugemisele ja rääkimisele. Samas puuduvad õpikus kuulamisülesanded.

Õpiku üheks tugevaks küljeks on asjaolu, et see suunab lapsi koostööd tegema. Õpikus on suur valik harjutusi klassitööks, kus on vaja sügavamalt järele mõelda ja eri küsimuste üle arutleda. Lisaks suunatakse selle õpiku kaudu täitma ka töövihikuharjutusi.

Temaatika

Teemad on jõukohased ja huvitavad selles vanuses lastele ning esitatud arusaadavalt. Teemad on küllalt mitmekülgsed: need käsitlevad erinevaid kodu, perekonna, tervise ja kodukohaga seotud teemasid.

Materjali visuaalne külg

Inimeseõpetuse õpikud (1.–3. kl) on tänapäevase välimusega. Õpikus on palju värvilisi illustratsioone, need on lapsele arusaadavad ja köidavad õppijate tähelepanu.

Koduloo teema käsitus

Õpik käsitleb koduloo teemat lõputöö autori hinnangul piisavalt. Lähemalt tutvutakse järgmiste teemadega:

- Eesti Vabariik teiste riikide seas;
- Eesti Vabariigis elavad rahvused;
- tervislik ja keskkonnasõbralik eluviis;
- lapse õigused ja kohustused.

Kokkuvõttes võib väita, et selles õppematerjalis käsitletakse koduloo ja ühiskonna temaatikat piisavalt, esitatud on hulgaliselt materjali koduloo teema õppimiseks. Siin on näiteks olemas teave Eestimaa ja teiste riikide kohta, samuti info eri rahvuste, tervislike ja keskkonnasõbralike eluviiside ning lapse õiguste ja kohustuste kohta.

7.4. Eesti keele kui teise keele õpikud 1. klassile (mõlemad osad)

Õpiku üldandmed

Pealkiri: “Minu eesti keel”

Autor: Inga Mangus, Merge Simmul

Kirjastus: Kirjatark

Ilumisaasta: 2014

Lehekülgede arv: 67 (1. osa) / 111 (2. osa)

Vastavus ainekavale

Õpik vastab ainekavale ja on üles ehitatud ainekava teemadest lähtuvalt.

Kasutatav metoodika

Eesti keele õpikus on esitatud ülesandeid, mis on seotud lõimisinguga. Torkab silma, et selles õpikus on ka palju silte, tabeleid ja dialooge. On koostatud erinevaid harjutusi, mida võiks läbi teha koos õpetajaga klassis ning vanematega kodus.

Osaoskuste arendamise poolest on see õppevahend küllaltki tasakaalustatud. Kõige rohkem pööratakse tähelepanu kirjutamisele. Lugemis- ja rääkimisülesandeid on selles õpikus samuti esitatud arvestataval hulgal. Kuulamisülesandeid pakutakse samuti, kuid neid võiks olla veel rohkem. On olemas ka töövihikuülesanded, kus on rohkem praktilisi ülesandeid, näiteks iga tähte õpetatakse eraldi.

Õpikut analüüsid on märgatav, et see on kavandatud pigem individuaalseks tööks. Selles on palju kordamisharjutusi, kus on vaja meenutada, korrata ja õpitud kinnistada. Õpikus leidub ka tõlkeülesandeid. Mõtlemisülesanded annavad võimaluse arendada loogikat selle ainetunni raames. Paaris- ja rühmatööde tegemist aga on analüüsitavas õpikus üsna vähe pakutud.

Keelesisu

Eesti keele kursus on 1. klassis peamiselt suunatud sõnavara omandamisele. Grammatilist külge on õpikus käsitletud ja esitatud väga põhjalikult. Näiteks on selles õppematerjalis esindatud küllalt suurel hulgal sellist harjutuse tüüpi, kus on tarvis kirjutada sõna õiges vormis. Õpiku autorid pakuvad õpikus ka loovülesannete tegemist. Tihti pööratakse tähelepanu kordamisele, mis aitab omandada lihtsamaid väljendeid.

Temaatika

Õppematerjali analüüsid võib väita, et selles esitatud teemad on selle vanusegrupi õppijatele võimetekohased ja need on ühtlasi mitmekesised. Neid on selgitatud ammendavalt nii grammatika kui ka temaatika mõttes. Õpik käsitleb kõiki teemasid, mis on määratud õppekavaga ning sisaldab nende õppeainete teemasid, mis on lõimitud 1. klassis: eesti keel, loodusõpetus, kunst ja käsitöö, matemaatika, kehaline kasvatus, muusika ning inimeseõpetus.

Materjali visuaalne külg

Eesti keele õpikud on 1. klassis nüüdisaegse sisu ja tänapäevase välimusega. Lisaks on õpikus palju värvilisi illustratsioone, suured tähed ja käsitsemisel on oluline ka see, et sellel on õppija jaoks mugavad kaaned. Kogu materjal on tööraamatus lapsele hõlpsasti mõistetav ja peaks tekitama huvi õppimise vastu.

Koduloo teema käsitus

Õpikud käsitlevad koduloo teemat aga ikkagi suhteliselt vähe. Põhiliselt on see seotud:

- Eesti rahvakommete ja pühadega;
- Eesti Vabariigi linnadega;
- Eesti sümbolitega;
- kodukohaga (linn, tänav jne).

Kokkuvõttes väidan, et koduloo teema vajaks selle kooliastme õpikutes põhjalikumat kajastust iga teema puhul eraldi. Praegune õppematerjal pakub küll teatud osa kodulooga seotud teemasid, kuid töö autori hinnangul pole seda siiski piisavalt.

7.5. Ülevaade 1. kooliastme õpikute analüüsist. Kokkuvõte

Tuginedes 1. kooliastme õpikute analüüsile võib teha allpool toodud järeldused.

- Kõik õpikud vastavad riikliku ainekava põhimõtetele ja eesmärkidele.
- Kõik teemad, mida on õpilased kohustatud käsitlema 1.–3. klassis, on nendes õpikutes esindatud.
- Koduloo ja ühiskonna temaatikat käsitletakse piisavalt 3. klassis, kus on palju materjali koduloo teema õppimiseks. Siin on näiteks olemas teave Eestimaa ja teiste riikide kohta, samuti info eri rahvuste, tervislike ja keskkonnasõbralike eluviiside ning lapse õiguste ja kohustuste kohta.
- Koduloo ja ühiskonna temaatikat käsitletakse võrdlemisi vähe 1. ja 2. klassis, kus antakse ainult põhiteadmisi elust, mis aga kaldub olema pigem pealiskaudsemat laadi.
- Eesti keele õpikus käsitletakse koduloo ja ühiskonna temaatikast Eesti rahvuspuhi, linnu, sümboleid ja kodukohaga seotud materjali.
- Kõikide õpikute põhirõhk on kirjutamisel, kuid üldiselt võib ära märkida, et ka lugemise ja rääkimise osa on esitatud piisavalt.
- Õpikute nõrga küljena võib välja tuua asjaolu, et nendes on tõepoolest vähe kuulamisülesandeid. Kuulamisoskuse arendamine aitab nii eri tekste kui ka teiste inimeste kõnet mõistma õppida, see on suhtlemise alusoskus ning seepärast peaksid õpikute autorid võtma õppematerjalide täiendamisel eraldi vaatluse alla just kuulamisülesanded. Seda lünka saab mõistagi ka iga vastava aine õpetaja ise täita.
- Koduloo ja ühiskonna temaga on seotud sõnavara, mis on piisav ja mitmekesine, võimaldades õpetajal pakkuda oma õpilastele põnevaid harjutusi.
- Kõikides õpikutes on palju kommunikatiivseid harjutusi, mis suunavad õpilasi suhtlema ning ka sügavamalt eri nähtuste üle järele mõtlema.
- Samas peaks õpetaja ja õpilaste osavõtt inimeseõpetuse tunnist siiski olema võrdsem, kuna õpetaja jaoks, kes annab edasi teavet, on vajalik õpilastelt ka pidevat tagasisidet saada.

8. Õpetajate ankeetküsitlus

Lisaks õpikute analüüsile on välja selgitatud ka õpetajate kasutatavad õppemeetodid valimisse sattunud koolides. Lõputöö autor on veendunud, et ankeetküsitluse vastused illustreerivad hästi seda pilti, mis avaneb praegu inimeseõpetuse ning eesti keele tundides õppemeetodite kasutamisel uuritavate rühmas. Teisisõnu saab sel viisil teada, kuidas tegelikult toimub õppeprotsess meie koolides ja milliseid õppematerjale seal kasutatakse.

Ankeetküsitlus korraldati viies koolis – nende hulgas oli nii põhikooli kui ka gümnaasiumeid. Uurimistöö autor viis respondentidega küsitlused läbi 2017. aasta jaanuarikuus. Kõiki uuritud õpetajaid teavitati uuringu sisust ning koolide töötajad olid meelsasti nõus uuringus osalema, tunnistases ühtlasi seda, et olid varem vähemalt korra mõelnud selle üle, kuidas võiks kodulugu paremini õpetada. Nad tõid peamise põhjusena välja asjaolu, et need teemad, mis seostuvad Eestiga, on olulised ja seega ka väga vajalikud õppijate jaoks. Enamik õpetajaid, keda autor küsitles, töötavad algkoolis klassiõpetajana ning paar õpetajat töötab ka teistes kooliastmetes. Ankeetküsitluste läbiviimisel jätkus ühest külastuskorrast pärast tunde, sest kõik uuringus osalejad olid oma töökohal sel ajal tabatavad. Ankeetküsitluses sisaldunud küsimustik on ära toodud peatükis LISA 1.

9. Ankeetide analüüs ja järeldused

Õpetajate seas läbi viidud küsitluse abil oli võimalik uurida lähemalt inimeseõpetuse õpikute teiste õppematerjalide kasutusulatuse kohta. Ankeetküsitluses osales kümme Narva ja Narva-Jõesuu keelekümblyuse või eesti keele õpetajat. Nende hulgas oli nii inimeseõpetuse kui ka eesti keele õpetajaid. Respondentidest moodustasid suurema osa algkooliõpetajad, kes uuringu korraldamise ajal töötasid 1.–3. klassis.

Küsitlus näitas seda, et üldjuhul kasutatakse koolis uuritud valimi piires vabal valikul kahte õpikut. Mõnes koolis on käibel „Loodus- ja inimeseõpetus“, teistes „Inimeseõpetuse tööraamat“. Õpetajate arvates on õpikus esitatud ühiskonna ja koduloo teema materjal huvitav. Paar õpetajat tunnistas aga vastupidiselt, et nende arvates on mainitud õpikud hoopis igavavõitu. Mitte keegi küsitletuist ei vastanud, et õpikus esitatud materjal on neutraalne.

Uuringu tulemustest selgub küllalt ootamatu asjaolu – nimelt ükski õpetaja ei kasuta töövihikuid. Üks põhjustest on see, et koolis ei ole piisavalt raha, et tellida töövihikuid. Töövihikute asemel kasutatakse erinevaid lisamaterjale.

Paljud õpetajad arvavad, et koduloo teemat on hea õpetada kirjutamis-, lugemis- ja rääkimisoskuse arendamise abil. Kolm õpetajat mainis ka kuulamisoskuse tähtsust. Autori arvates kasutavad Eesti õpetajad harva kuulamisülesandeid eelkõige nende konkreetsetes õppematerjalides alaesindatuse tõttu, mida näitas ka õpikute analüüs alapeatükis 5.5. Kõik õpetajad ei ole kahjuks alati otsima kuulamisülesanneteks sobivaid kuulamistekste (k.a videolõike) ja nende kohta küsimusi koostama. Seega tuleks tähelepanu pöörata kasutatavate õpikute või tööraamatute arendamisele või hoopis teised õpikud alusmaterjaliks valida.

Ankeetide andmetest selgub, et meie õpetajad kasutavad ühiskonnateemade käsitlemisel ja koduloo õpetamisel erinevaid meetodeid, millest domineerivad harjutuste tegemine ning teksti lugemine. Mängud ja rollimängud võivad eriti nooremas kooliastmes olla oluline täiendus tunnile, sest mängud aitavad õpilasi õpitavale häälestada, õppeteemadesse hõlpsamini sisse elada, eriti näiteks pärast pikka õppepäeva.

Küsitlusest nähtub, et kõik õpetajad on rahul tundide arvuga, mis on seotud koduloo ja ühiskonna teemade käsitlemisega (mürgiti ankeetküsitluses vastuseks, et „on piisav“). Tavaliselt nad kasutavad seda materjali nii inimeseõpetuses kui ka loodusõpetuse ja eesti keele tundides. Amadio (2013) järgi võib olla õpetajatel, õpilastel ja lastevanematel

arusaam, et aineülesed teemad on lisamaterjal ning seega ei ole need väga olulised. Mõnel juhul on probleemiks ka rahalised puudujäägid, mis takistavad mõne teema põhjalikumat käsitlemist.

Kui eesti keele tase on 1. klassis veel ebaühtlane, saavad õpetajad erinevaid materjale kasutada, sealhulgas teise klassi õpikuid. Kuna vene õppekeele koolides on tavaks, et 1. klassi inimeseõpetuse õpik on õpetajatel kasutusel hoopis 2. klassis ja vastupidi – 2. klassi õpik 1. klassis – on õpetajatel rohkem variante koduloo õpetamiseks ning materjalide lahti seletamiseks.

Kindlasti on 7–9-aastaste laste jaoks olulised matkimismängud ehk mängud, mille käigus korratakse õpetaja liigutusi või esemetega manipuleerimist. Tuleb rõhutada, et 1. klassis ei ole matkimise tähtsust arvestades õppes kuulamise osaoskuse puudumine materjalides siiski otseselt puuduseks.

Kokkuvõtteks võib lisada, et ankeeti olid lisatud ka ettepanekud, mis seostusid materjali raskusastmega. Nimelt soovisid mõned õpetajad, et õpikud oleksid jõukohasemad ja arusaadavamad. Üks küsitletud õpetaja mainis ka oma soovi saada tasuta töövihikuid õppeprotsessi läbiviimiseks.

10. Eessõna töölehtedele

Bakalaureusetöö kümnendasse peatükki on kokku kogutud erinevad ühiskonna ja koduloo temaga seotud materjalid. Peatükk koosneb 4 töölehest, mis pakuvad erinevat tüüpi harjutusi: nende eesmärgiks on arendada keelelisi osaoskusi (kuulamis-, kirjutamis-, lugemis- ja rääkimisoskus) ning laiendada silmaringi. Ühiskonna- ja koduloo teema on eriti vajalik tulevaste kodanike jaoks. Töölehtedel olevad harjutused soodustavad sõnavara laiendamist, mis on ka I kooliastmel väga oluline.

Praktilise osa lõpus on esitatud mõistatused inimeseõpetuse ning teiste keelekümbelusainete jaoks, mis võiksid tunde põnevamaks teha. Mõistatused ja naljad pärinevad eri veebilehtedelt.

Harjutused, mis on esitatud selles peatükis, koostas autor ise, kasutades niisuguseid allikaid, nagu näiteks harjutuste kogumikud, entsüklopeediad ning ka veebilehed.

Toetudes õpetajate vastustele on need töölehed mitmekesised ja sobiks hästi õppematerjalide täiendamiseks. Kaks algkooliõpetajat, kes töötavad keelekümbulusklassides (1. ja 3. klassis), on kasutanud oma tundides autori töölehte ja sellest nähtus, et koolilapsed said midagi uut Eesti kohta teada ning laiendasid oma silmaringi. Kuna neid töölehti pakuti lastele, kes on keelekümbuluslasteaias käinud ning jätkavad õppimist keelekümbulusprogrammi järgi koolis, siis ei tekkinud lastel teksti mõistmisega probleeme. Soovitusena pakub bakalaureusetöö autor välja idee, et õpetajad võiksid kindlasti kasutada rohkem pilte, kuna õpetajate endi tähelepanekutele toetudes saavad algkooliõpilased teksti/lause sisust paremini aru fotode või muude piltide abil.

Tööleht 1

Klass: koolieelik (lasteaed)

Eesmärk: ülesanded on suunatud lugemis-, kuulamis-, rääkimis- ning kirjutamisoskuse arendamisele. Ülesanded annavad võimaluse laiendada sõnavara.

Kuulamine

Õpetaja ütleb: Eestil on sünnipäev. Vaadake, siin on lipp. See on Eesti lipp. Lipul on kolm värvi. See on sinine värv, see on must värv ja see on valge värv.

Õpetaja ütleb: Ma elan Eestis. Minu ema ja isa elavad Eestis. Ma soovin Eestile palju õnne!

Rääkimine

Lapsed kordavad: Eesti lipp. Ma elan Eestis.

Õpetaja: Nimetage Eesti lipu värvid.

Lapsed lõpetavad lause: Eestil on täna

Kirjutamine

Lapsed värvivad lipu. Lapsed ühendavad sõna värviga, kus on sinine/must/valge.

Lugemine

Lapsed loevad kõik koos: Heiskame lipu Eesti sünnipäeva puhul!

Tööleht 2

Klass: 1. klass

Eesmärk: ülesanded on suunatud kirjutamis- ja kuulamisoskuse arendamisele

- 1. Moodusta lause antud sõnaga/sõnadega. Kirjuta kõik sõnad, mis sulle pähe tulevad.**

<i>Eesti</i>	<i>Eesti on riik, kus ma olen sündinud.</i>
Kodu	

Kool	
Endine lasteaed	
Kauplus/Pood	
Kino/Teater	
Aed/Suvila	

2. Kuula ja täida korraldused.

1. Alusta mustast ruudust. Liigu kaks ruutu ülespoole ning kirjuta oma eesnimi.
2. Liigu üks ruut vasakule ja joonista Eesti rahvuslill.
3. Liigu kaks ruutu allapoole ning kirjuta sinna Eesti parlamendi nimetus.
4. Liigu üks ruut vasakule ja värv see ruut Eesti lipu värvidega.
5. Liigu kaks ruutu allapoole ja kirjuta kõige ilusam eestikeelne sõna, mida tead.
6. Liigu kolm ruutu paremale ja nimeta, kes on kujutatud Eesti vapil.
7. Liigu neli ruutu ülespoole ja joonista Eesti praegune rahaühiku sümbol.
8. Liigu üks ruut paremale ja kirjuta Eesti iseseisvuspäeva kuupäev.
9. Liigu üks ruut allapoole ning pane kirja oma kooli nimi.
10. Liigu neli ruutu vasakule ja joonista oma kodu.
11. Liigu üks ruut paremale ja nimeta üks Eesti naaberriikidest.
12. Liigu veel üks ruut paremale ja kirjuta, mitu pereliiget sul on.

Tööleht 3

Klass: 3. klass

Eesmärk: ülesanded annavad võimaluse laiendada sõnavara, arendada Interneti kasutamise, mõtlemise ja põhjendamise oskust

1. Vali õige variant, kasutades Interneti.

Eesti on (Põhja- / Lõuna-) Euroopa riik. Eesti piirneb põhjas (Soomega / Lätiga / Venemaa Föderatsiooniga), läänes (Soomega / Lätiga / Rootsiga), lõunas (Rootsiga / Venemaa Föderatsiooniga / Lätiga) ja idas (Venemaa Föderatsiooniga / Lätiga / Soomega). Eesti rahaühik on (rubla, euro, kroon). Tänapäeval on Eesti rahvaarvu suurus umbes (1,2 miljonit / 1,3 miljonit / 1,4 miljonit) inimest.

2. Kriipsuta maha sõna, mis ei sobi, lisaks põhjenda (*suuliselt*).

1. suitsupääsuke / rukkilill / lubjakivi / soo
2. iseseisvuspäev / mardipäev / võidupüha / uus aasta
3. laulupidu / kaitseväge paraad / kuuvarjutus
4. Võru / Tartu / Iisaku / Kärkla
5. must / punane / sinine / valge
6. Lennart Meri / Konstantin Päts / Arnold Rüütel / Andrus Veerpalu
7. Euroopa / Eesti / Soome / Läti

8. kroon / rubla / sent / euro
9. põhi / kirre / lääs / lõuna
10. SRÜ / Euroopa Liit / NATO / ÜRO

Tööleht 4

Klass: 2. klass

Eesmärk: ülesanded on suunatud lugemis- ning kirjutamisoskuse arendamisele

Eesti lipp on sinimustvalge. Värvikombinatsiooni idee sünd leidis aset 29. septembril 1881. aastal Tartus, Vironia osakonna (praegu Eesti Üliõpilaste Selts) asutamiskoosolekul. Eesti lipu päev on Eesti Vabariigi riiklik tähtpäev, 4. juuni. See päev märgib Eesti lipu emalipu õnnistamist Otepääl Eesti Üliõpilaste Seltsi lipuna. (Eesti lipp 2021)

1. Vali ja kirjuta sobiv variant.

sinine –

must –

valge –

- a) Rahva püüd õnne ja valguse poole
- b) Kodumaa mulla ja rahvuskue värv
- c) Eestimaa taeva, järvede ja mere peegeldus, tõe ning rahvuslikele aadetele ustavuse sümbol

Eesti riigivapi motiiv pärineb XIII sajandist, mil Taani kuningas Valdemar II annetas Tallinna linnale Taani riigivapi sarnase kolme lõviga vapi. Riigikogu kinnitas Eesti riigivapi 19. juunil 1925. aastal. Ajalooline Eesti riigivapp võeti uuesti kasutusele 7. augustil 1990. a ja riigivapi seadus kuulutati välja 6. aprillil 1993. a. (Eesti vapp 2021)

2. Kirjelda riigivappi. Kasuta allpool olevaid sõnu.

Suur riigivapp –

.....
.....

Väike riigivapp –

.....
.....

(kuldne, kilp, sinine, kolm, lõvi, leht)

Tööleht 5

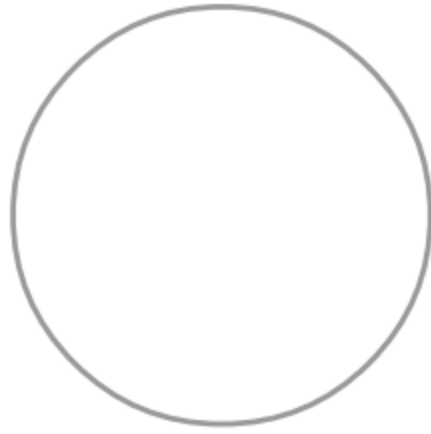
Klass: 3. klass

Eesmärk: ülesanded on suunatud analüüsivõime arendamisele, kokkuvõtte tegemisele ning oma mõtete väljendamisele.

1. Kellest ühiskond koosneb? Koosta tabeli alusel graafik Eesti elanikkonna suhtumisest religiooni.

Religiooni grupp	Toetajad (%)
Usu suhtes ükskõikne	54%
Luterlased	10%
Õigeusklikud	16%
Islamiusulised	14%

Andmed: Tiit (2013)

2. Koosta lühike ülevaade, jaga arvamust ja muljeid selle kohta ning jutusta oma naabrile.

.....

.....

.....

.....

Mõistatused

1) Ora ees, käärid taga, kera keskel

Vastus: Eesti rahvuslind – suitsupääsuke

2) Pisikene riist, aga palju varandust mahub sisse

Vastus: rahakott

3) Mäed küll suured ja sügavad jõed, ka laiemad järved ja määratud mered, nad siiski ei kanna, ei laeva, ei vett, ei märjaks tee jalga, ei kellelgi kätt, sa näed sääli riike ja suuremaid linnu, ka kirikuid, mõisaid ja valdu ning külasid. Ei siiski sääli rahvast, ei keski sääli ela, kõik vagusti surnud, ei ole sääli elu, ja ometi selgesti võid ära kõik näha, mis mitmed on teinud ehk tahtvad veel teha, kui mõistus sul pähe ja aru on antud, siis ütle nüüd sina, kus on kõik nii seatud?

Vastus: maailmakaart

4) Mees kaheteistkümne näoga

Vastus: aasta

5) Ta joob, aga ei saa kunagi täis?

Vastus: Maa

6) Vee sees ei upu, tules ei põle

Vastus: tarkus

7) Ilma tuleta põleb

Vastus: päike

8) Heliseb kui emand, kumiseb kui kuningas, tuleb tuppa kui saks, läheb välja kui sant

Vastus: jõulud

(Inimene... 2021)

Naljad

Musta mere kuurort, suve lõpp. Rannas lesivad puhkajad. Kõik on hästi pruunid, aga üks täiesti valge. Grusiin vaatab teda ja küsib:

- Kuule, vennas, kust sa tuled, nii valge?
- Eestist.
- Aga kas teil siis suve polegi, et sa nii valge oled?
- No ikka on. Ainult et ma olin too päev tööl.

(Eesti Rahvaluule 2021)

Emakeeletunnis küsib õpetaja, mis ajal toimub tegevus, kui tegusõna „koristama“ on järgmistes vormides:

„Mina koristan, sina koristad, tema koristab...“

Juku: „See tegevus toimub ajal enne jõule!“

(Milline ... 2015)

Mälu jaguneb: hea mälu ja halb mälu. Looduslik tasakaal on see, kui kõik loomad ja taimed on tasakaalus. Järv on lahti kasvanud auk.

Kõrvavaik ei lase kõrvakilel välja venida. Suurvesi näitab, kui suur on vesi. Röövkalad on Peipsi ja Rõuge. Alammõõt tähendab, et kala on mõõdukas. Soo on pehme koht, kust otse üle ei saa.

Mida tähendab väljend: vanasti oli isegi rohi rohelisem? Seda, et nüüd on ütlejal prillid ja ta ei näe enam nii hästi!

(Naljakad ... 2021)

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, kuivõrd on ühiskonna- ja koduloo teemat 1.–3. klassi õpikutes esitatud. Nagu selgub uurimuse tulemustest, leidis püstitatud hüpotees kinnitust. Analüüsisiti 10 vene õppekeelega koolides töötava eesti keele või inimeseõpetuse õpetaja vastuseid ankeetküsitlusele. Õpetajate tagasiside viitab sellele, et ühiskonnaga seotud teemade ja koduloo õpetamisel püüavad õpetajad kasutada mitmekesiseid meetodeid, kaasa arvatud mängu. Tegelikult võib saadud tulemuste valguses seda aga seostada ka õppematerjalide nappusega. Analüüsisist selgub, et kooli õpetajad ei kasuta kuulamisülesandeid, kuna neid ei pakuta õppematerjalides peaaegu üldse. See fakt üllatab uuringu autorit, sest aine peab ju arendama kõiki osaoskusi võrdselt. Kõigi õpetajate jaoks ei ole primaarne ka kuulamisülesandeid ise juurde luua. On ka õpetajaid, kes tahaks saada rohkem tasuta õppematerjale, näiteks töövihikuid.

Käesolevas töös anti esmalt ülevaade vene õppekeelega koolide inimeseõpetuse ja eesti keele 1.–3. klassi ainekavadest. Kirjeldati ka õpikuid, analüüsisid neid: selle eesmärgiks oli välja uurida, missugune on Eesti õpikute struktuur ja metoodika. Autori hinnangul vastavad kõik õpikud, mida kasutatakse tundides, ainekava nõuetele ja sobivad oma koduloo uurimiseks. Töös on ära toodud erinevaid õpetajate arvamusi selle kohta, millised komponendid peavad olema tõhusal õppematerjalil ning kuidas korraldada efektiivsel viisil digiõpet.

Lõputöö autorile andis tehtud uurimistöö uusi teadmisi õppematerjalidest, mida võib kasutada nii eesti keele kui ka inimeseõpetuse tundides. Lisaks innustas töö ennast proovile panema töölehtede koostajana. Bakalaureusetöö võib olla hea lugemismaterjal õpetajatele, tudengitele ning õpikute koostajatele ja kõigile, kellel on antud teema vastu huvi. Edaspidi võiks uurida ka gümnaasiumi õpikus ja töövihikus olevaid kodulooga seotud teemasid ning teha üldise kokkuvõtte, mille põhjal võiks uusi ja õppima kutsuvaid ülesandeid luua.

Summary

The given research paper is aimed at clarifying how well the topic of Estonian society and country studies is represented and taught in the textbooks for grades 1–3 at Russian schools at Estonian and Human studies lessons. As the results of the research show, the hypothesis has been proved. In the frames of the empirical part, special questionnaires were developed and the answers of 10 teachers of Estonian and Human studies working in Russian schools were analysed. The feedback from the mentioned teachers points out that the methods they choose to teach our society and country are variable enough and include games. But in fact, it might be caused by the lack of the offered and available teaching materials. The analysis also reveals that the teachers do not usually use listening tasks at their lessons since they are not included in the original teaching materials. It is sounds surprising as the subject should evolve and master all skills equally. And for the teachers the development or creation the listening exercises is not a primary task. Finally, there were also some teachers who wish to receive free teaching materials, such as workbooks.

Firstly, the research paper gives an overview of the curricula of both subjects, Estonian and Human Studies, used at schools with Russian language as the mother tongue of schoolchildren; as well as textbooks of the subjects are described and analysed. The aim of the latter was to investigate the methodology and structure of the Estonian textbooks. It was indicated that the textbooks, which are used for the lessons, meet the requirements of the educational curricula and are suitable to learn about the country. Furthermore, a number of different opinions considering effective study material components and digital learning management given by the interviewed teachers are represented in this paper.

The given research has enlarged the knowledge of study materials to be exploited in teaching as Estonian language as Human Studies lessons. In addition, it has inspired the author to develop his own worksheets to help teaching the subjects. The research paper is a good source and tool for teachers, university students, authors of textbooks and for all who are interested in the topic. As a further investigation, the topics connected with the country studies that are offered in gymnasium textbooks and workbooks can be taken to make general conclusions, on the basis of which new and engaging in learning activities can be created.

KIRJANDUS

Amadio, M. (2013). *A Rapid Assessment of Curricula for General Education Focusing on Cross-Curricular Themes and Generic Competences or Skills*. <http://www.icet4u.org/docs/225939e.pdf> (viimati vaadatud 16.02.2021)

Ben-Porath, S. (2012). Citizenship as shared fate: Education for membership in a diverse democracy. *Educational Theory*, 62, 4, 381–395.

Bromley, P., Mäkinen, E. (2011). Diversity in civic education: Finland in historical and comparative perspective. *Journal of International Cooperation in Education*, 14, 2, 35–50.

Digitaalse õppematerjali loomise soovitused (2015). <https://oppevara.hitsa.ee/kvaliteet/> (viimati vaadatud 20.02.2021)

Dunn, D. (2017). *How to be an Outstanding Primary School Teacher*. London: Bloombury Publishing.

Eesti rahvaluule (2021). Mõista, mõista, mõlle-rõlle. <http://www.folklore.ee/~kriku/MOISTA/> (viimati vaadatud 20.02.2021)

Eesti lipp (2021). <https://www.eys.ee/lipulugu/> (viimati vaadatud 23.04.2021)

Eesti vapp (2021). https://e-ope.khk.ee/ek/2010/kodukultuur/eesti_rahvuskultuur_ja_kombed/eesti_riigivapp.html (viimati vaadatud 20.02.2021)

Garden, C., Bower, V. (2019). What is teaching? *Primary Teaching: Learning and Teaching in Primary Schools Today*. London: SAGE Publications, 3–22.

Hand, M. (2011). Should we promote patriotism in schools? *Political Studies*, 59, 2, 328–347.

Howard, J., Major, J. (2005). *Guidelines for Designing Effective English Language Teaching Materials*; <http://www.paaljapan.org/resources/proceedings/PAAL9/pdf/Howard.pdf> (viimati vaadatud 12.02.2021)

- Ibrahim, F. A., Heuer, J. R. (2018). Cultural Identity: Components and Assessment. *Cultural and Social Justice Counseling*. Cham: Springer, 15–49.
- Inimene, inimesega seotu (2021). <https://www.miksike.ee/docs/referaadid/inimene.html> (viimati vaadatud 22.02.2021)
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> (viimati vaadatud 16.02.2021)
- Kikas, E. (2010). Tunnetusprotsessid ja nende arengulised iseärasused. *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. Tallinn: Eduko, 17–60.
- Kingdon, Z., Palaiologu, J. (2019). What matters in early childhood? *Primary Teaching: Learning and Teaching in Primary Schools Today*. London: SAGE Publications, 77–92.
- Kippak, R., Kloren A., Kulderknup E., Olenko K. (2002). *1. klassi inimeseõpetuse tööraamat*. Tallinn: Koolibri.
- Kippak, R., Kloren A., Kulderknup E., Peetris K. (2012). *3. klassi inimeseõpetuse õpik*. Tallinn.
- Kippak, R., Kloren A., Kulderknup E., Peetris, K. (2011). *2. klassi inimeseõpetuse tööraamat*. Tallinn: Koolibri.
- Kirss, L., Vihalemm, T. (2008). *RIP 2008–2013 Vajadus ja teostatavusuuringu lõpparuanne. II osa: hariduslik integratsioon*. http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Haridus/Integra/RIP_2008-2013_lopparuanne_2_Haridus.pdf (viimati vaadatud 27.02.2021)
- Kitsnik, M., Metslang, H. (2015). Eestikeelset aineõpet mõjutavad tegurid: vene koolijuhtide seisukohti ja strateegiaid. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. / Estonian Journal of Education*, 3, 1, 202–225.
- Krall I. (2006). Kirjutamisest ja loovkirjutamisest eesti keele kui võõrkeele tunnis. *Eesti keele õpetamisest muukeelses koolis*. Tallinn: Argo Kirjastus, 88–93.
- Kärtner, P. (2000a). *Lugemisoskuse arendamine. Keeleõpetaja metoodikavihik*. Tallinn.
- Kärtner, P. (2000b). *Kirjutamisoskuse arendamine. Keeleõpetaja metoodikavihik*. Tallinn.

- Kärtner, P. (2000c). *Kuulamisoskuse arendamine. Keeleõpetaja metoodikavihik*. Tallinn.
- Kärtner, P. (2000d). *Kõnelemisoskuse arendamine. Keeleõpetaja metoodikavihik*. Tallinn.
- Kärtner, P., Maiberg, L., Rikker, M., Tuuling, L., Voltein, E. (2006). *Õppematerjal koolieelsete lasteasutuste eesti keele kui teise keele õpetajate põhi- ja täienduskoolituseks*. Tartu: Atlex.
- Leacock, T. (2007) *Learning Object Review Instrument (LORI)*.
https://www.academia.edu/7927907/Learning_Object_Review_Instrument_LORI
(viimati vaadatud 27.02.2021)
- Mangus, I., Simmul, M. (2014a). *Minu eesti keel, 1. osa*. Tallinn: Kirjatark.
- Mangus, I., Simmul, M. (2014b). *Minu eesti keel, 2. osa*. Tallinn: Kirjatark.
- Merila, L. (2012). *Täpsus- ja soravusharjutuste kasutamine kõnelemisoskuse arendamisel 4.–6. klasside inglise keele tundides*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Metslang, H., Kibar, T., Kitsnik, M., Koržel, J., Krall, I., Zabrodskaja, A. (2013). *Kakskeelne õpe vene õppekeelega koolis. Uuringu lõpparuanne*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituut.
- Milline on parim nali eestlaste kohta? (2015). *Eesti Ekspress*, 03.06.2015.
<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/71608885/milline-on-parim-nali-eestlaste-kohta>
(viimati vaadatud 26.02.2021)
- Mägi, K. (2010a). Emotsionaalne ja enesekohaste oskuste areng. *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. Tallinn: Eduko, 106–122.
- Mägi, K. (2010b). Motivatsiooniline areng. *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. Tallinn: Eduko, 90–105.
- Naljaked asjad, mida lapsed on koolis õpetajale öelnud (2021). *Täheke*.
www.taheke.delfi.ee/meelelahutus/naljad/naljaked-asjad-mida-lapsed-on-koolis-opetajale-oelnud?id=67042510 (viimati vaadatud 02.02.2021)

- Nissi kool (2017). *Digivahendite kasutamine õppetöös*. <https://nissikool.ee/wp-content/uploads/2017/02/Digivahendite-kasutamine-2015-2016-kodulehele.pdf> (viimati vaadatud 17.02.2021)
- Osborne, K. (2003). Teaching history in schools: A Canadian debate. *Journal of Curriculum Studies*, 35, 5, 585–626.
- Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava (2002). RT I 2002, 20, 116. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12888846> (viimati vaadatud 27.02.2021)
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). RT I, 14.01.2011, 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020> (viimati vaadatud 27.02.2021)
- Sardoč, M. M. (2017). The anatomy of patriotism. *Anthropological Notebooks*, 23, 1, 43–55.
- Sarv, E.-S. (2014). *Õpetusteooriad – õpikeskkonnast*. Tallinna Ülikool. <https://www.tlu.ee/opmat/ka/opiobjekt/Opetamisteooriad/pikeskkonnast.html> (viimati vaadatud 11.01.2021)
- Suigusaar, M. (2012). *Kirjutamisoskust arendavad ülesanded II kooliastme inglise keele õppematerjalides „I Love English“ ja „Click On“*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Susi, J. (2019). *Eesti noorte ja Euroopa identiteedi seos hoiakutega sisserändajate ja demokraatia suhtes*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Tiit, E.-M. (2013). *Eesti elanike suhtumine usku*. Eesti Kirik. <http://www.eestikirik.ee/uploads/2013/09/Eesti-elanike-suhtumine-usku.pdf> (viimati vaadatud 27.02.2021)
- Toots, A. (toim.) (2017). *Noorte kodanikukultuur muutuv maailmas. Eesti tulemused IEA Rahvusvahelises kodanikuhariduse Uuringus (ICCS 2016)*. Tallinn, Tartu: TLÜ, HTM.
- Toots, A., Idnurm, T., Ševeljova, M. (2006). *Noorte kodanikukultuur muutuv ühiskonnas*. <https://core.ac.uk/download/pdf/20394356.pdf> (viimati vaadatud 27.02.2021)
- Tööleht, 2. klass (2021). <http://www.miksike.ee/#e-lists/docs/elehed/2klass/8linnul/2-8-4-2linnul.htm> (viimati vaadatud 20.02.2021)

Uibu, K., Männamaa, M. (2014). Õpetamistegevused ja õpilaste tekstimõistmine üleminekul esimesest kooliastmest teise astmesse. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 2, 1, 96–131.

Uibu, K., Padrik, M., Tenjes, S. (2016). Klassiõpetajate keele- ja suhtluseeskuju hindamine emakeeletunnis struktureeritud vaatluse teel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4, 1, 226–257.

Uibu, K., Voltein, E. (2010). Eesti keel. *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. Tallinn: Eduko, 215–242.

Valk, A. (2017). Identiteet avatud maailmas. *Eesti inimarengu aruanne 2016/2017: Eesti rändeajastul*. Tallinna: SA Eesti Koostöö Kogu, 202–210.

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Õpetajate ankeetküsitlus

Lugupeetud 1.–3. klassi õpetajad! Kui Te vastate küsimustele, siis aitate kaasa bakalaureusetöö „Ühiskonna- ja koduloo teemade käsitus I kooliastme eesti keele õppematerjalides“ valmimisele. Ankeet on anonüümne. Palun lugege ankeet tähelepanelikult läbi ja tutvuge küsimustega. Tõmmake ring ümber Teie arvates sobivale variandile/sobivatele variantidele.

1. Mis klassides Te õpetate?

- a) 1. klassis
- b) 2. klassis
- c) 3. klassis

2. Millist õpikut Te kasutate alusmaterjalina?

.....

3. Kas Te kasutate oma töös töövihikut?

- a) Jah
- b) Ei

4. Kas Te kasutate õpetamisprotsessis lisamaterjale?

- a) Jah
- b) Ei

5. Kui jah, siis milliseid?

- a) Internet
- b) ajakirjandus
- c) video
- d) muu

6. Kas õpiku materjal, mis puudutab ühiskonna- ja koduloo teemasid, on Teie arvates huvitav, igav või neutraalne?

- a) materjal on huvitav
- b) materjal on igav
- c) materjal on neutraalne

7. Milliseid osaoskusi on hea arendada ühiskonna- ja koduloo teema abil?

- a) kuulamisoskust
- b) kirjutamisoskust
- c) lugemisoskust
- d) rääkimisoskust

8. Milliseid õpetamismeetodeid Te kasutate ühiskonna- ja koduloo teema õpetamisel?

- a) mängud ja rollimängud
- b) harjutuste/ülesannete tegemine
- c) teksti lugemine
- d)

9. Kas tundide arvust, mis on ette nähtud koduloo ja ühiskonnateemade õppeks, Teie arvates piisab?

- a) Jah
- b) Ei

10. Teie ettepanekud, mida võiks õpikute ja ainekavade loojad arvesse võtta, et käsitleda eespool nimetatud teemasid ainekavades ja õpikutes rohkem ning palun sel juhul selgitage, miks peaks neid teemasid rohkem käsitlema.

.....
.....
.....
.....
.....

Tänan Teid vastamise eest!

Lugupidamisega

Andrei Uljev

Tartu Ülikooli Narva Kolledži üliõpilane

Tõhus digitaalne õppematerjal

1. Täida lüngad, kasutades kaarti.

Eesti asub kaldal.

Meri piirab Eestit..... ja..... poolt. Eestist põhja pool asub laht ja edela pool laht. Need on+mere osad.

Ka Eesti idapiiril on suured veekogud. Seal asuvad järv ja järv. Eesti keskel asub+järv.

..... ja pool on Eesti maapiir.

Ida poolt piirneb Eesti ja lõuna poolt

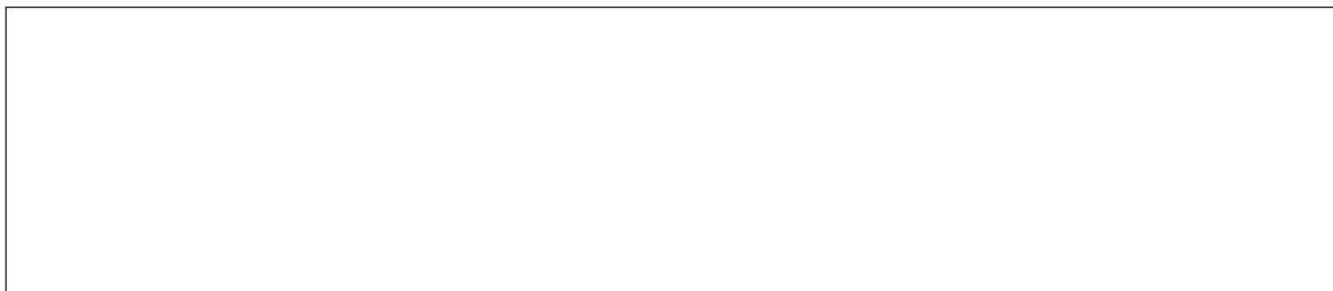
.....

Osa Eestit asub saartel. Eesti suuremad saared on

.....

2. Värv kaardil veekogud siniseks!

3. Joonista kaart, kus on peal üks saar, 2 poolsaart ja üks laht.

4. Millist maad nimetatakse saareks?

5. Mis on laht?

6. Otsi nüüd Eesti kaardi pealt 5 poolsaart, 5 saart ja 5 lahte ning kirjuta need omale vihikusse.

(Tööleht ... 2021)